

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА

ЖОВНИЧ Олеся Володимирівна

УДК 378.6:[373.3.015.31:316.6:005.336.2](4)(043.5)

**СИСТЕМА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО
ВПРОВАДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ ФОРМУВАННЯ
ЖИТТЄВИХ НАВИЧОК В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ**

13.00.04 – теорія та методика професійної освіти

РЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Кропивницький – 2024

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на базі Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, Міністерство освіти і науки України.

**Науковий
консультант:**

доктор педагогічних наук, професор
Коломієць Алла Миколаївна,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського,
проректор з наукової роботи.

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, професор
Лук'янова Лариса Борисівна,
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих
НАПН України, директор;

доктор педагогічних наук, професор
Фізеші Октавія Йосипівна,
Мукачівський державний університет,
професор кафедри педагогіки дошкільної,
початкової освіти та освітнього менеджменту;

доктор педагогічних наук, професор
Філоненко Оксана Володимирівна,
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка,
професор кафедри педагогіки та спеціальної освіти.

Захист відбудеться «20» грудня 2024 року о 12:00 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 23.053.02 у Центральноукраїнському державному університеті імені Володимира Винниченка за адресою: 25006, м. Кропивницький, вул. Шевченка, 1, зала засідань.

Із дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка (25006, м. Кропивницький, вул. Шевченка, 1) та на сайті університету за адресою: <https://www.cuspu.edu.ua>.

Реферат розіслано «20» листопада 2024 року

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. В. Абрамова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. На сучасному етапі суспільного розвитку, для якого характерними є динамічні інноваційні процеси в різних сферах життєдіяльності людини, змінились вимоги до її професійних і особистісних якостей. На ринку праці більше цінують не тільки професійні знання та навички, а спроможності фахівця адаптуватися до змінних і непередбачуваних умов, долати труднощі, розв'язувати складні проблеми, ухвалювати нетрадиційні рішення, комунікувати з людьми різних професій і національностей. Тобто йдеться про навички, що забезпечують успішну життєдіяльність у сучасному складному світі, незалежно від професії. Тому такі навички ще називають «навичками ХХІ століття», «метанавичками», надпрофесійними, наскрізними, ключовими, життєвими. Сформованість у людини саме життєвих навичок забезпечує їй успішну життєдіяльність, тому життєві навички ще часто трактують як можливості чи метакомпетентності. Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) визначає життєві навички як здатності людини до адаптації, позитивної поведінки та подолання труднощів повсякденного життя.

У різних країнах концепція життєвих навичок наразі є важливим інноваційним компонентом змісту освіти на всіх її рівнях: від дошкільної до вищої (N. Aparna, G. Botvin, G. Carmena, T. Carroll, N. Chien, G. Chirwa, F. Giannotta, S. Goldhagen, V. Harbin, L. Lippman). В країнах Європейського Союзу (ЄС) за останні два десятиліття напрацьовано багатий досвід упровадження програм з формування та розвитку життєвих навичок в учнів для підготовки їх до успішної життєдіяльності в ХХІ столітті (F. Buchberger, M. Cinque, P. Erawan, L. Lombardi, K. Sjöblom). Розроблено ESCO (англ. «European Skills, Competences, Qualifications and Occupations») – європейський класифікатор навичок, компетенцій, кваліфікацій і професій, які є затребуваними на ринку праці ЄС, формування та розвиток яких залежать від освіти та навчання. Життєві навички в сучасних освітніх програмах Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЄСР) визначені як індивідуальні здатності, риси і характеристики, які можна розвивати впродовж життя та які важливі для навчальних досягнень, соціальних відносин і згуртованості, конкурентоспроможності на ринку праці, активної громадянської позиції й добробуту людини загалом.

На формування та розвиток життєвих навичок учнів у різних країнах спрямовані спеціально розроблені програми: LSBE – «Навчання на основі життєвих навичок» (англ. Life Skills Based Education); LST – «Тренування життєвих навичок» (англ. Life Skills Training); PALS – «Позитивні життєві навички підлітків» (англ. Positive Adolescents Life Skills) та ін.

Європейський досвід підготовки майбутніх учителів до розвитку життєвих навичок в учнів поступово впроваджується і в Україні. Зокрема, у «Професійному стандарті учителя нового покоління», розробленого українськими науковцями (Н. Авшенюк, І. Андрощук, Л. Гриневич, С. Івашнова, О. Лінник, Н. Софій) за підтримки Міжнародного фонду «Відродження», описано професійні функції, компетентності, знання, уміння та

навички, якими має володіти сучасний учитель, а також загальні компетентності та навички, які він має сформувати в своїх учнів. Цей стандарт покликаний стати орієнтиром у професійній підготовці та підвищенні кваліфікації вчителя Нової української школи (НУШ).

Згідно з Концепцією НУШ (2016 р.) в Україні вже кілька років у початкових класах зреалізовується ідея дитиноцентрованої школи з українською ідентичністю, якою передбачено формування в учнів необхідних навичок і компетентностей. У Концепції НУШ наголошено на потребі поєднання знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, особистих якостей, що визначають здатність успішно провадити діяльність у нових непередбачуваних умовах. Відповідно до Концепції НУШ, учитель початкових класів зможе проектувати і моделювати нові способи педагогічної діяльності, якщо він сам постійно вдосконалюватиме власні професійні знання, уміння й навички.

В Україні найбільшого поширення нині набула програма СЕЕН – Програма соціально-емоційного та етичного навчання (англ. Social Emotional and Ethical (SEE) Learning), що є невід’ємною частиною глобальної освіти і має наукове підґрунтя. Упровадження програми СЕЕН в Україні здійснює громадська організація «Ed Camp Україна» в межах загальнонаціонального шкільного експерименту за участі Інституту модернізації змісту освіти, Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України та за підтримки GIZ Civil Peace Service Ukraine (Громадська служба миру – GIZ Україна).

На практиці освітні програми на основі навчання життєвих навичок (ООЖН) реалізують компетентнісний підхід і передбачають: корекцію поведінки учнів; баланс знань, психологічних установок і вмінь; орієнтацію на інтерактивні методи навчання; врахування реальних потреб учнів; врахування гендерної чутливості в змісті та методах навчання. В Україні програми ООЖН знайшли відображення в удосконаленні змісту освіти у загальноосвітніх установах. На початку 2000-х років розроблено й успішно впроваджено навчально-методичне забезпечення предмета «Основи здоров’я» для початкової та основної школи, а також десятки факультативних курсів. Головною метою педагога визнано формування в учнів життєвих навичок, сприятливих для здоров’я, правової, екологічної, психологічної культури, громадянської активності та підприємливості (В. Вихрущ, Т. Воронцова, О. Лещенко, О. Пехота, Т. Рудюк). Проте більшість ефективних програм з формування та розвитку життєвих навичок в учнів ще не одержали належного застосування в українських закладах освіти. Загалом проблема формування життєвих навичок або метанавичок ХХІ століття є відносно новою для української педагогічної науки.

У дослідженнях українських науковців найбільше уваги приділено формуванню м’яких навичок (Soft skills), які найчастіше пов’язані із комунікацією та соціальними відносинами (Н. Бахмут, Н. Безлюдна, О. Гончарова, О. Демченко, Г. Пирожок, В. Пономаренко, І. Стахова). Але система життєвих навичок, як свідчить аналіз європейських наукових видань, є

значно ширшою, оскільки до неї входять ще навички критичного й творчого мислення, розв'язання складних проблем, цифрові навички та навички емоційної стійкості й виживання в складних умовах.

Значною мірою формування в учнів початкових класів життєвих навичок залежить від учителя, який сам має володіти такими навичками та відповідними компетентностями (В. Каплінський, Н. Лазаренко, Л. Лук'янова, Л. Любчак, Н. Ничкало, О. Пометун, І. Стахова, В. Фрицюк, Л. Хомич, В. Шахов та ін.). Отже, впровадження програм формування та розвитку життєвих навичок у зміст освіти висуває нові вимоги до професійної підготовки вчителя початкових класів, який має володіти такою системою навичок і бути готових до їх формування в учнів.

Концептуальні положення щодо професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів і спектр завдань щодо розвитку життєвих навичок знайшли відображення у концепції Нової української школи, у Державному стандарті початкової освіти, у законі України «Про освіту», у типових та альтернативних освітніх програмах початкової школи.

У працях українських науковців (О. Будник, К. Коваль, Т. Кристопчук, О. Кучай, С. Наход, О. Пометун, О. Савченко та ін.) сформовано перелік життєвих навичок, розвиток яких спонукатиме до становлення успішної особистості. У програмах і підручниках Нової української школи (І. Большакова, Т. Воронцова, Г. Остапенко, Р. Шиян) увагу зацентровано на розвитку життєвих навичок молодших школярів. Інноваційним напрямом в Україні за останніми роками стало виховання навичок стійкості до негараздів і робота з психологічними травмами, що актуально для країни в стані війни (О. Малхазов, Л. Михайленко, В. Педоренко, І. Чухрій, Г. Шиманська та ін.).

Проте, беручи до уваги відносно незначну кількість наукових досліджень з даної проблематики, в Україні ми дійшли висновку, що підготовка майбутніх учителів до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів початкових класів залишається недостатньо розкритою і потребує детальнішого вивчення.

Отже, актуальність дослідження зумовлена низкою суперечностей між:

– вимогами сучасного ринку праці до розвиненості необхідних для успішної життєдіяльності в ХХІ столітті життєвих навичок і недостатньою точністю у визначенні основних компонентів системи цих навичок;

– швидкими темпами розповсюдження програм розвитку життєвих навичок у провідних країнах світу і недостатньою поширеністю їх на теренах України;

– масштабами ефективного європейського досвіду формування в учнів життєвих навичок і неготовністю українських учителів до імплементації цього досвіду в Україні.

На подолання цих суперечностей і було спрямоване наше дослідження, на тему **«Система підготовки майбутніх учителів до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів початкової школи»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконувалось відповідно до тематичного плану наукових досліджень кафедри педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами «Педагогічний супровід особистісно-професійного розвитку майбутнього вчителя» (РК№0119U102999) і «Розвиток професійно важливих якостей майбутніх педагогів» (РК № 0123U101566), кафедри початкової та дошкільної освіти «Підвищення якості підготовки майбутніх учителів початкових класів у контексті євроінтеграції» (РК№0121U108285) і «Підготовка фахівців дошкільної та початкової освіти в умовах інтеграції України в європейській освітній простір» (0121U109684) Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Тема докторської дисертації затверджена вченою радою Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол № 13 від 18.05.2022 р.).

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні, розробленні й експериментальній перевірці ефективності методичної системи підготовки майбутніх учителів до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів початкової школи.

Для досягнення мети визначено такі **завдання** дослідження:

1. З'ясувати теоретичні засади реформування системи вищої педагогічної освіти в контексті євроінтеграції України з урахуванням сучасних вимог ринку праці і визначити понятійно-термінологічний апарат дослідження.

2. Здійснити системний огляд сучасних концепцій визначення важливих життєвих навичок і охарактеризувати ефективність європейського досвіду професійної діяльності педагогів щодо формування таких навичок в учнів початкових класів.

3. Розкрити сутність і структуру готовності майбутніх учителів до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів початкової школи; визначити компоненти, критерії, показники та рівні її сформованості.

4. Визначити організаційно-педагогічні умови підготовки майбутніх учителів до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів початкової школи.

5. Розробити структурно-функціональну модель методичної системи підготовки майбутніх учителів до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів початкової школи.

6. Експериментально перевірити ефективність методичної системи підготовки майбутніх учителів до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів початкової школи.

Об'єкт дослідження – підготовка майбутніх учителів початкових класів у педагогічних закладах вищої освіти.

Предмет дослідження – методична система підготовки майбутніх учителів початкових класів до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів початкової школи.

Концепція дослідження ґрунтується на основних наукових положеннях філософії педагогіки і психології, закономірностях і принципах вивчення та способів формування життєвих навичок ХХІ століття, що на теоретичному та методичному рівнях визначають концептуальні засади вдосконалення педагогічної системи підготовки майбутніх учителів початкових класів до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів. Підготовку майбутніх учителів до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів початкової школи визначаємо як складний феномен, що потребує розроблення спеціальної методичної системи, застосування якої суттєво підвищить рівень готовності учителів до такого виду діяльності.

Методологічний концепт базується на основних категоріях і положеннях філософії, соціології, психології та педагогіки; законів наукового пізнання; відображає взаємодію та взаємозв'язки загальнонаукових (системний, синергетичний) та конкретно-наукових (цивілізаційний, культурологічний, компетентнісний, особистісний, діяльнісний) методологічних підходів до розуміння сутності теоретичних і методичних основ підготовки майбутніх учителів до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів початкової школи.

Сукупність визначених підходів є, з одного боку, загальною методологічною основою організації дослідження, а з іншого, – основою для визначення теоретичних засад дослідження, побудови моделі, детермінації організаційно-педагогічних умов, а також розроблення методики та методичного забезпечення підготовки майбутніх учителів до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів початкової школи. Методологічний концепт передбачає також визначення освітнього процесу як складного багатоаспектного феномену, що зумовлює необхідність інтегрованого обґрунтування методологічної основи дослідження (визначення основних концепцій і стратегій розвитку життєвих навичок), побудови структурно-функціональної моделі методичної системи підготовки майбутніх учителів до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів початкової школи.

Теоретичний концепт визначає змістову основу системи підготовки майбутніх учителів до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів початкової школи. Складовими цього концепту є понятійно-термінологічний апарат дослідження, сформульовані дефініції, виокремлені ключові напрями формування життєвих навичок в Україні та світі та основні проблеми підготовки майбутніх учителів до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів початкової школи. Теоретичні засади підготовки майбутніх учителів до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів початкової школи створюють базу цього системного й багатофункціонального процесу, який тісно пов'язаний фактично з усіма аспектами педагогічної теорії і практики та

спрямований на формування готовності майбутніх учителів до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів початкової школи.

Зазначений процес зреалізовується в динаміці освітнього процесу впродовж кількох етапів. Для кожного з цих етапів характерними є конкретні цілі та завданнями, основні форми, методи і засоби навчання, а також методичні прийоми, що забезпечують використання теоретичних і практичних нововведень і сприяють підвищенню готовності майбутніх учителів до формування життєвих навичок в учнів початкових класів.

Методичний концепт передбачає науково-прогностичне обґрунтування й упровадження запропонованих інновацій, розроблення методів і технологій проектування, реалізації, експертного оцінювання, експериментальної перевірки, моніторингу та коригування нововведень в освітньому середовищі, здійснення яких потребує належного рівня підготовленості науково-педагогічних працівників ЗВО; оновлення та структурування змісту підготовки майбутніх учителів відповідно до сучасних цивілізаційних вимог ринку праці та процесів євроінтеграції в системі освіти України; оновлення й оптимізацію програмно-методичного забезпечення науково-дослідної та навчально-методичної діяльності, розроблення критеріїв, показників і рівнів сформованості готовності майбутніх учителів до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів початкової школи.

Загальна гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні, що ефективність підготовки майбутніх учителів до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів початкової школи значно підвищиться, якщо вона буде здійснюватися відповідно до науково обґрунтованої та експериментально перевіреної методичної системи, що базується на сформульованих концептуальних положеннях, відповідних теоретичних і методичних засадах.

Відповідно до загальної гіпотези конкретизовані часткові гіпотези, що ґрунтуються на припущеннях про те, що ефективність упровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів початкової школи підвищиться, якщо:

– буде організовано вивчення викладачами і студентами основних концепцій, видів і програм формування життєвих навичок під час їхнього стажування в країнах ЄС, участі в міжнародних проєктах і виконання наукових досліджень;

– буде здійснено імплементацію кращих взірців європейського досвіду у зміст підготовки майбутніх учителів початкових класів;

– викладання навчальних дисциплін і позанавчальна діяльність студентів будуть спрямовані на розвиток у самих майбутніх учителів початкових класів найбільш важливих життєвих навичок;

– буде організовано апробацію майбутніми вчителями європейських методик формування життєвих навичок в учнів початкових класів під час педагогічної практики.

Для досягнення поставленої мети, виконання дослідницьких завдань і підтвердження висунутої гіпотези були застосовані такі методи дослідження:

теоретичні: теоретичний аналіз джерел наукової інформації щодо концепцій розвитку життєвих навичок і проблем їх формування в учнів і майбутніх учителів; класифікація видів життєвих навичок і узагальнення світового та європейського досвіду їх формування; дедукція та індукція для визначення структури готовності майбутніх учителів до формування в учнів життєвих навичок; моделювання для побудови структурно-функціональної моделі методичної системи підготовки майбутніх учителів до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів початкової школи;

емпіричні: аналіз практичного європейського досвіду використання в закладах освіти програм формування та розвитку життєвих навичок; анкетування, тестування та спостереження для визначення рівнів готовності майбутніх учителів початкових класів до формування в учнів життєвих навичок; експериментальна перевірка розробленої та апробованої на практиці методичної системи підготовки майбутніх учителів до впровадження європейського досвіду формування в учнів початкових класів життєвих навичок;

статистичні: порівняння номінальних даних для опрацювання результатів педагогічного експерименту та верифікації одержаних результатів; аналіз відмінностей між емпіричними розподілами стосовно показників готовності майбутніх учителів до впровадження європейського досвіду формування в учнів початкових класів життєвих навичок і підтвердження невинуватості таких розходжень за допомогою формул математичної статистики.

Наукова новизна і теоретичне значення одержаних результатів дослідження полягають у тому, що *вперше*:

– *цілісно досліджено* проблему підготовки майбутніх учителів до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів початкової школи;

– *запропоновано ієрархічну класифікацію життєвих навичок*, в якій м'які навички як підсистему включено до системи життєвих, а доповненням є цифрові навички, навички виживання в надзвичайних ситуаціях і навички екологічної поведінки;

– *розроблено* структурно-функціональну модель методичної системи підготовки майбутніх учителів до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів початкової школи;

– *запропоновано* авторське визначення поняття «готовність майбутніх учителів до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів початкової школи», визначено структуру готовності, компонентний склад, рівні прояву і механізми розвитку досліджуваного феномену;

– *визначено* компоненти методичної системи підготовки майбутніх учителів початкових класів до формування в учнів життєвих навичок на основі впровадження європейського досвіду (методолого-технологічний, теоретико-змістовий, особистісно-поведінковий, професійно-діяльнісний) і організаційно-педагогічні умови її реалізації.

– *структуровано та реалізовано* методичну систему підготовки майбутніх учителів до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів початкової школи як сукупність ієрархічно пов'язаних її структурних елементів (цілей підготовки, методологічних підходів, організаційно-педагогічних умов, змісту, технологій, методів, засобів, форм організації освітнього процесу);

удосконалено форми та методичні прийоми професійної підготовки майбутніх учителів з урахуванням європейського досвіду (закордонне стажування, участь у міжнародних проєктах, аналіз іноземної наукової літератури, виконання наукових досліджень);

дістали подальшого розвитку й конкретизації теоретичні положення щодо професійної підготовки майбутніх учителів; етапи їх підготовки до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок; змістове наповнення понять «життєві навички», «підготовка вчителя», «готовність до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок»; методологічні підходи та відповідні до них загальнодидактичні та специфічні принципи підготовки майбутніх учителів до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів початкової школи.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що в процесі роботи створені та впроваджені в освітній процес педагогічних ЗВО навчальні та навчально-методичні посібники, методичні рекомендації, навчальні програми та електронні навчально-методичні комплекси, що розкривають теоретичні та практичні основи методики підготовки майбутніх учителів до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів початкової школи (робоча програма вибіркової навчальної дисципліни «Підготовка майбутніх педагогів до впровадження європейського досвіду формування soft skills дітей дошкільного віку та учнів початкової школи засобами театральної діяльності»; навчально-методичний посібник «Сучасна драматургія для дітей у контексті європейських традицій»; навчальна програма для здобувачів СВО бакалавра спеціальності 013 Початкова освіта «Методика формування компетентності в освітній галузі іншомовної освіти»; методичні матеріали: «Нові виклики для системи освіти в епоху цифрової трансформації суспільства», «Застосування інноваційних інтернет-технологій в процесі підготовки майбутніх учителів до іншомовного спілкування», «Нові вимоги стейкхолдерів до підготовки педагогів у вимірах сучасності»; коуч-зошит «Порадник організатора театралізованої діяльності дітей»; збірник театралізованих заходів «Гостини у Мельпопени»; практикум вибіркової дисципліни для студентів ступеня вищої освіти бакалавра «Розвиток soft skills педагога»; навчальні курси: «Театралізована діяльність у соціально-виховній роботі на засадах інклюзивного підходу: досвід ЄС», «Організація різних видів театралізації дітей у закладах освіти: європейський контекст», «Основи режисури та художньо-музичного оформлення театралізованого дійства: європейський контекст», «Упровадження європейського досвіду залучення представників соціальних служб і громадських організацій до проведення театралізованої діяльності дітей»).

Розроблена методична система професійної підготовки майбутніх учителів до формування життєвих навичок в учнів початкових класів з урахуванням європейського досвіду, проаналізованого, зокрема, й під час закордонного стажування автора в Університеті Яна Кохановського й Старопольській школі Вищій (Кельце, Республіка Польща, 2018); Університеті Менеджменту (Варна, Болгарія, 2019); Академії Економіки та Педагогіки (Прага, Чехія, 2021); Ягеллонському університеті (Краків, Польща, 2021), була поетапно реалізована у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського і дала позитивні результати. Частина дослідження було реалізовано в межах міжнародного проєкту від Еразмус+, модуль Жан Моне «Підготовка майбутніх педагогів до впровадження європейського досвіду формування soft skills дітей дошкільного віку та учнів початкової школи засобами театральної діяльності» («EU experience of soft skills development of preschool and primary school age children by theatre activities in teacher training») під керівництвом автора.

Матеріали дослідження апробовано також під час виконання інших міжнародних проєктів за участі автора дисертації: «Екологічна освіта дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: європейський підхід», «Соціальна інтеграція дітей з особливими потребами в середовищі різноманітності та інклюзії: європейські підходи», «Саморегуляція емпатійного спілкування учасників освітнього процесу ЗВО під час війни засобами філософського діалогу», «Психолого-педагогічні техніки підтримки студентів – майбутніх учителів початкових класів в умовах війни», «Переосмислення вищої освіти в цифровому контексті та актуалізація загальної інклюзивної та зеленої структури на основі найкращих практик і політичних рекомендацій ЄС».

Результати дисертаційної роботи *впроваджено* в освітній процес Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (довідка 06/27 від 04.09.2024 р.), Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (довідка 72/24 від 02.09.2024 р.), Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського (довідка 1763/04 від 04.09.2024 р.), Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (довідка 1379/01 від 09.09.2024 р.), Бердянського державного педагогічного університету (довідка 57-01/608 від 13.09.202 р.), Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (довідка 25/25-3286 від 17.09.2024 р.), Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (довідка 2347/01-54/02 від 25.09.2024 р.), Хмельницької педагогічної академії (довідка № 480 від 27.09.2024 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація має самостійний характер, усі теоретичні положення й висновки одержані здобувачкою особисто. У публікаціях, підготовлених у співавторстві, авторці належить такий доробок: у публікації (Казьмірчук, Жовнич & Стахова, 2020) дисертанткою розкрито особливості розвитку soft skills особистості в різні вікові періоди; в статті (Громов, Коломієць, Гордієнко & Жовнич, 2021) авторкою обґрунтовано

необхідність формування навичок самоорганізації майбутніх учителів в закладах вищої освіти; у праці (Коломієць, Громов, Жовнич, Коломієць & Івашкевич, 2022) дисертанткою охарактеризовано навички педагога, необхідні для організації освітнього процесу в умовах надзвичайних ситуацій; в статті (Демченко, Казьмірчук, Жовнич & Стахова, 2022) авторкою розкрито особливості підготовки студентів до використання театралізованої діяльності для розвитку в дітей soft skills у контексті європейського досвіду; в публікації (Грошовенко, Жовнич & Коваль, 2022) авторкою доведено доцільність використання технології проблемного навчання для розвитку дослідницьких навичок учнів; у публікації (Жовнич & Стахова, 2022) дисертанткою обґрунтовано особливості підготовки майбутніх учителів до використання театралізованої діяльності для розвитку навичок іншомовного спілкування молодших школярів; у статті (Коломієць, Жовнич & Коломієць, 2022) дисертанткою розкрито специфіку формування в учителів навичок самоосвіти та організації дистанційного навчання; в публікації (Коломієць, Литвин, Жовнич & Тертична, 2023) авторкою охарактеризовано навички емоційної стійкості учасників освітнього процесу в умовах надзвичайних ситуацій; в праці (Жовнич, Дученко, 2024) дисертанткою здійснено аналіз модернізації початкової освіти шляхом запровадження програм академічної мобільності як фактору розвитку soft skills; в статті (Жовнич, Киливник, 2024) дисертанткою розкрито тенденції євроінтеграції початкової освіти в Україні; у працях (Жовнич, Мотрук, 2024) авторка обґрунтувала європейський досвід у формуванні стресостійкості та лідерської позиції учнів початкових класів; у статті (Lazarenko, Kolomiets, Zahorodnii, Vilous, Gromov, Zhovnych & Ivanichkina, 2022) дисертантка розкрила особливості використання цифрових інституційних репозиторіїв (DIR) в освітній і науковій діяльності студентів і викладачів; у праці (Zhovnych, Ihnatova & Drobakha, 2022) авторкою розкрито потенціал комунікаційних технологій до розвитку цифрових навичок учителів; у статті (Zhovnych, Ihnatova & Drobakha, 2024) дисертанткою розроблено методичні рекомендації щодо розвитку цифрових навичок фахівців соціономічних професій.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дисертаційної роботи апробовано на конференціях, форумах і семінарах різних рівнів, зокрема:

міжнародних науково-практичних конференціях – «Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми» (Київ-Вінниця, 2022), «Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти» (Вінниця, 2022), «Виклики сучасної освіти, зумовлені екстремальними умовами функціонування» (Берегове, 2023), «Розвиток професійної майстерності педагога в умовах нової соціокультурної реальності» (Тернопіль, 2023), «Importance of Soft Skills for Life and Scientific Success» (Дніпро, 2024);

європейських тренінгових семінарах: «COOL – Competence Oiented Open Learning» (Bordeaux, France, 2022), «Skills Development and Certification for Trainers of Synchronous Electronic Learning» (Bari, Italy, 2023);

всеукраїнських науково-практичних конференціях – «Актуальні проблеми філології та методики викладання іноземних мов у сучасному мультилінгвальному просторі» (Вінниця, 2019), «Філософія культурно-мистецької освіти» (Київ, 2022), «Модернізація змісту освіти у підготовці майбутніх професійно-педагогічних фахівців» (Кривий Ріг, 2023), «Соціальна відповідальність людства в контексті аксіологічних трансформацій» (Одеса, 2023);

X українсько-польському науковому форумі «Освіта для цифрової трансформації суспільства» (Вінниця, 2024);

всеукраїнському науково-практичному семінарі «Цифрова компетентність сучасного вчителя Нової української школи: (Подолання викликів у період карантину, спричиненого COVID-19)» (Київ, 2021).

Публікації. Результати дисертаційної роботи висвітлено в 26 наукових працях, які відображають основні результати дослідження (7 – одноосібних): з них 21 стаття у наукових виданнях, внесених до Переліку наукових фахових видань України, 3 статті в наукових виданнях, що входять до бази Web of Science Core Collection або Scopus, 2 розділи у колективних монографіях. У 24 працях додатково відображено наукові результати докторської дисертації: з них 9 тез у матеріалах науково-практичних конференцій та 15 праць в інших виданнях.

Кандидатська дисертація на тему «Методика навчання професійно орієнтованого англomовного писемного спілкування майбутніх журналістів засобами блог-технологій» (13.00.02 – теорія та методика навчання (германські мови) була захищена в 2018 році в Інституті філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Її матеріали в тексті докторської дисертації не використовувались.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел (677 найменувань, з них – 323 іноземними мовами). Загальний обсяг дисертації складає 526 сторінок, з них – 353 сторінки основного тексту. Робота містить 16 таблиць та 15 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У *вступі* обґрунтовано актуальність теми дослідження та її зв'язок із науковими програмами, планами і темами; визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження; обґрунтовано концепцію та методологічні підходи до організації дослідження; сформульовано загальну гіпотезу дослідження та конкретизовано її в часткових гіпотезах; окреслено методи дослідження; розкрито наукову новизну й практичне значення одержаних результатів і представлено відомості про їх упровадження та апробацію; схарактеризовано особистий внесок автора у працях, що написані в співавторстві; зазначено структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі – «*Формування життєвих навичок як основна мета функціонування сучасної системи освіти*» – здійснено класифікацію та представлено дефініції та характеристики основних життєвих навичок, що необхідні для успішної життєдіяльності у ХХІ ст.; проаналізовано нові виклики для системи освіти в епоху цифрової трансформації суспільства та визначено систему навичок, що необхідні вчителю початкових класів у його професійній діяльності.

Здійснений аналіз джерел наукової інформації показав, що нині поки ще немає єдиної класифікації життєвих навичок, як немає визнаної наукової теорії щодо того, як їх визначати, та універсальних методик, як їх розвивати. У науковій літературі є низка найменувань навичок, найбільш важливих для успішної життєдіяльності, зокрема: «життєві навички», «навички ХХІ століття», «компетенції ХХІ століття», «соціально-емоційні навички» або «м'які навички», «метанавички». На підставі аналізу праць науковців із багатьох країн світу визначено різні концептуалізації, що описують навички, потрібні в ХХІ ст. Найбільш прийнятними концепціями для нашого системного огляду слугують такі: (1) концепції життєвих навичок; (2) концепції навичок ХХІ століття; (3) концепції м'яких навичок ХХІ століття; (4) концепції цифрових навичок ХХІ століття; (5) концепції метанавичок (метакомпетенцій).

Учні і вчителі мають розвивати набори навичок, що дозволять їм упоратися з технологічними та соціальними складнощами ХХІ ст. Навички ХХІ ст. – це навички, пов'язані з новими економічними та соціальними проблемами, що потребують ефективного відбору знання з широкого кола інформації, ефективного застосування цих знань у професійному й особистому житті людини, щоб залишатися конкурентоспроможними на майбутніх ринках праці.

Основою в системі навичок, що необхідні людині для успішної життєдіяльності в ХХІ ст., науковцями й практиками визнано саме життєві навички, найважливішими серед яких є гнучкість і здатність до адаптації, ініціативність і самоспрямування, соціальні й міжкультурні навички, продуктивність і підзвітність, а також лідерство та відповідальність. Особливо важливими стають і метанавички – те, що допомагає людині працювати, розвиватися і швидше досягати результатів за будь-яких умов.

У провідних країнах світу вже напрацьовано багаторічний досвід формування навичок. Деякі з програм проходять апробацію в Україні. Проте, в українській науковій літературі ще немає ґрунтовних досліджень теоретичних основ й ефективності програм і методик формування життєвих навичок в учнів початкової школи, специфіки підготовки вчителів початкових класів у цій царині. Тому актуальним є вивчення європейського досвіду організації освіти з використанням програм розвитку життєвих навичок учнів та підготовки вчителів початкових класів до формування в учнів життєвих навичок ХХІ ст.

На прикладі вчителя початкових класів маємо таку систему його професійних і життєвих навичок: *Hard skills* – фахова компетентність (володіння системою знань і вмінь із навчальних предметів і методик їхнього викладання); *Soft skills* – педагогічна майстерність (педагогічна етика, комунікативні

здібності, здатність до лідерства, вміння знайти індивідуальний підхід до кожного учня); Life skills – навички, що забезпечують успіх у різних сферах життєдіяльності, зокрема й у професії: навички прийняття рішень, розв’язування проблем, творче й прагматичне мислення тощо; Digital skills – спроможності знаходити, оцінювати, використовувати, ділитися та створювати контент за допомогою ІКТ, а також використовувати цифрові технології для підвищення успішності життєдіяльності й розвитку інших навичок; Metaskills – усвідомленість, емпатія, неупередженість, гнучкість, креативність, інтегральне мислення, критичне мислення, проактивність, емоційний інтелект, відповідні риси характеру (відповідальність, стресостійкість), готовність до неперервної освіти, прогностичне мислення (вміння оцінити перспективи розвитку суспільства, здатність визначити найбільш важливі навички для своїх учнів); здатність до саморефлексії (вміння побачити себе збоку, усвідомлення впливу на учнів, розуміння наслідків своїх дій).

Ураховуючи всю складність вчительської праці в умовах сьогодення і завдання вчителя – підготувати успішних громадян для розбудови щасливого майбутнього, – робимо висновок, що вчитель початкових класів має сам володіти такою системою навичок і бути готовим до формування основних життєвих навичок у своїх учнів.

У другому розділі – *«Світові практики формування та розвитку в учнів життєвих навичок»* – проаналізовано міжнародні програми формування життєвих навичок в учнів різного віку; визначено систему життєвих навичок, необхідних учням початкових класів; описано європейський досвід підготовки вчителів до формування в учнів життєвих навичок.

У процесі дослідження проаналізовано декілька десятків різних структур, що описують життєві навички ХХІ ст.; на офіційних вебсайтах різних міжнародних організацій здійснено комплексний пошук інформації про компетенції та навички для ХХІ ст.; опрацьовано декілька сотень міжнародних документів і наукових досліджень, щоб визначити, як різні країни (держави-члени ЄС, країни ОЕСР) і школи цих країн розвивають в учнів життєві навички для успішної життєдіяльності в ХХІ ст.

Здійснений аналіз різних концепцій життєвих навичок показав, що в світі загалом зростає попит на те, щоб навчати учнів життєвими навичкам, щоб допомогти їм справлятися з повсякденними життєвими проблемами та переходити до успішного дорослого життя з усвідомленим вибором. Демонструючи свою ефективність, значущість і цінність, життєві навички є основною частиною багатьох освітніх програм у всьому світі. У багатьох країнах світу життєві навички визначені важливим ресурсом для розвитку психосоціальних, емоційних, когнітивних, поведінкових навичок і навичок стійкості, щоб долати повсякденні проблеми та продуктивно брати участь у суспільному житті.

Програми формування та розвитку життєвих навичок передбачають використання відповідних методологічних підходів, технологій і методів. Наприклад, програма розвитку життєвих навичок «Життєві навички для Європи»

(англ. Life Skills for Europe (LSE)), запропонована ВООЗ, є освітнім заходом, спрямованим на розвиток життєвих навичок із залученням навчання на основі потреб і результатів. Основною метою LSE є розвиток позитивної та адаптивної поведінки, психосоціальних навичок, які можуть зменшити ризик від деструктивної поведінки.

Досить ефективною виявилась і програма IPSY (Information + Psychosocial Competence = Protection), що означає (Інформація + Психосоціальна компетентність = Захист). IPSY – це поєднання внутрішньо- та міжособистісних життєвих навичок, зокрема навичок опору негативним впливам. Результати застосування в багатьох країнах програми «Сприяння стратегіям альтернативного мислення» (англ. Promoting Alternative Thinking Strategies (PATHS)) довели її ефективність стосовно позитивного впливу на зменшення рівня агресії дітей, на їхню соціальну компетентність та академічні успіхи. Подібна програма в Португалії «Позитивне ставлення» (англ. Positive attitude) має на меті підвищити соціальну обізнаність учнів, самоконтроль і самооцінку, а також зменшити соціальну тривогу та ізоляцію.

Програма «Підготовлений і сильний для життя» (англ. Fit and Strong for Life), яка була розроблена в 2002 році і запроваджена в початкових і середніх школах Німеччини, передбачає формування навичок спілкування, подолання стресу та контроль емоцій, формування стабільної самооцінки, емпатії, набуття навичок опору негативним впливам, навичок прийняття оптимальних рішень і критичного мислення.

Одним із сучасних підходів до формування життєвих навичок є інфузія. Цей підхід інтегрує різні заходи в навчальну діяльність так, що зміст навчання і навички, яких набувають учні, розподіляються між різними навчальними дисциплінами. Основна мета інфузійного підходу полягає в тому, щоб навчити учнів, як переносити інформацію та поняття, які вони вивчають у школі, у своє повсякденне життя. Отже, зміст життєвих навичок уведено в основні предмети шкільної програми за допомогою інноваційного методу подання інформації.

Здійснений аналіз 18 шкільних програм початкової школи у різних європейських країнах дав змогу констатувати, що у переважній більшості випадків акцент зроблено на формування в учнів життєвих навичок, пов'язаних зі здоровим способом життя. У кількох програмах знайдено спрямованість на формування в учнів навичок саморегуляції, соціальних навичок, зокрема навичок, що стосуються позитивної соціальної поведінки. Особливо цінними, на думку науковців, є навички розпізнавання зв'язку між думками, почуттями та поведінкою. Значно менше програм спрямовані на формування навичок креативного, критичного, прогностичного, аналітичного та алгоритмічного мислення.

Загалом у європейських країнах дедалі більше педагогів починають досліджувати особливості сучасного розвитку суспільства, щоб зрозуміти, які навички вимагатиме найближче майбутнє. Науковцями з Великої Британії, наприклад, визначено, що для процвітання в найближчому майбутньому людині буде потрібно: баланс між особистістю та групою для змістовної співпраці,

критичне мислення, готовність до ризику, допитливість, дисциплінованість, стійкість, можливість адаптуватися та переосмислювати себе, здатність до імпровізації, спроможність спілкуватися з іншими культурами, бачення майбутнього, здатність думати наперед. Більшість із цих якостей пов'язані з набором якостей характеру, з навичками мислення вищого порядку (аналітичного, критичного, алгоритмічного, прогностичного). Науковці визначають основні чинники, що сприяють розвитку життєвих навичок, зокрема: спеціальні навчальні завдання, підтримка вчителя, позакласна діяльність, взаємодія з учителями та однолітками й активне спілкування.

Науковці європейських країн до початкової освіти ставляться як до основи розвитку кожної особистості. Визнано, що в епоху глобалізації та цифровізації учням початкових класів буде потрібно більше, ніж лише опанування знаннями. Європейські дослідники наполягають на тому, що школи мають змістити акцент у бік виховання якостей характеру та формування метанавичок. Метанавички, безпосередньо пов'язані з характером, нададуть учням можливість розв'язувати складні проблеми в майбутньому. Науковці закликають педагогів переглянути власні методи та ролі, щоб підготувати учнів до спільного життя та співпраці з різноманітним формами штучного інтелекту та в нових соціокультурних умовах.

Отже, для успішної життєдіяльності в XXI ст. потрібна система розвинених життєвих навичок, значну частину з яких можна і варто розвивати, починаючи з молодшого шкільного віку. З огляду на потребу розвивати життєві навички з раннього віку, ЮНІСЕФ пропонує школам запровадити модуль із десяти важливих навичок, які варто сформувати в дітей. Зокрема, це самосвідомість, прийняття рішень, розв'язання проблем, творче мислення, критичне мислення, емпатія, боротьба з емоціями та стресом, а також комунікативні й міжособистісні навички. Глобальна медіа-компанія Forbes, яка аналізує проблеми бізнесу, інвестицій, розвитку технологій, успіхи підприємництва, особливості лідерства та інші аспекти життєдіяльності людини, вказує на необхідність формування в людей на найближчі 10 років такого набору основних життєвих навичок: емоційний інтелект, цифрова грамотність, лідерські навички, критичне мислення, навички співпраці, гнучкість, самоорганізованість, навички самоосвіти, здатність до грамотного використання даних і творчості.

У більшості європейських країн очікують, що саме педагоги найкраще озброять учнів навичками XXI ст., що робить важливим розуміння вчителями ролі технологій у викладанні, навчанні та формуванні навичок, потрібних їхнім учням для досягнення успіху. Однак результати багатьох досліджень свідчать, що учителі хоч й бачать цінність технологій для викладання та навчання, але їм ще потрібні додаткові вказівки щодо визначення актуальних навичок XXI ст. та ефективності їх формування.

Європейські науковці в своїх дослідженнях виокремлюють три категорії життєвих навичок, які мають бути сформованими в учнів початкових класів: 1) навички спілкування та міжособистісних стосунків; 2) навички прийняття рішень і критичного мислення; 3) навички самостійності й спроможності розв'язувати проблеми.

Аналіз сучасних досліджень європейських науковців і врахування українських реалій дали нам змогу розширити й деталізувати ці категорії навичок і запропонувати класифікацію основних навичок, якими мають оволодіти учні початкових класів. Це набір із 12 груп життєвих навичок, яких кожен учитель початкових класів повинен навчити своїх учнів: 1) когнітивні навички, 2) навички подолання невдач, розв'язування проблем і досягнення цілей, 3) навички управління емоціями, 4) навички комунікації, 5) соціальні навички, зокрема навички емпатії, 6) навички самоорганізації і тайм-менеджменту, 7) навички роботи в команді та навички відповідальності, 8) навички критичного мислення, 9) морально-етичні навички, 10) цифрові навички, 11) фізичні та психологічні навички, 12) естетичні навички.

Пропонуючи саме такий набір навичок, ми виходили з того, що якщо вдасться сформувати ці навички в учнів початкових класів, то вони виростуть всебічно розвиненими й незалежними особистостями, спроможними до успішної життєдіяльності та неперервного саморозвитку. Для цього вчителі початкових класів мають застосовувати таку модель навчання, в якій засвоєння знань відбувається у поєднанні з синхронним формуванням життєвих навичок. Варто навчити учнів, що важливою є не оцінка, а можливість і вміння застосувати знання на практиці; сформувати розуміння того, що нового й корисного вони можуть створити зі своїх знань; чи можуть допомогти зробити світ кращим. Тобто сучасна концепція освіти передбачає інтеграцію знань і навичок у цілісний підхід до інтелектуального й особистісного розвитку учнів.

Загалом освітні системи ХХІ ст. мають створити середовище, в якому учні стикаються з критично важливими компонентами навчання – розв'язуванням проблем, командною роботою та комунікацією – і сприймають необхідність навчання впродовж усього життя.

Науковці наголошують, що ЗВО, які здійснюють підготовку вчителів початкових класів, мають підтримувати розвиток у студентів навичок ХХІ ст., щоб випускники потім сприяли розвитку цих навичок у своїх учнів. Самі вчителі початкової школи також потребують відповідної підготовки в плані розвитку власних професійних і життєвих навичок.

У третьому розділі – *«Практика використання в Україні європейського досвіду формування в учнів життєвих навичок»* – описано особливості імплементації в Україні європейських програм формування та розвитку в учнів життєвих навичок; враховано специфіку формування навичок, що необхідні учням для виживання та успішної життєдіяльності в сучасних українських реаліях; запропоновано структуру та визначено стан готовності українських учителів початкової школи до формування в учнів життєвих навичок, обґрунтовано методологічні підходи та організаційно-педагогічні умови імплементації європейського досвіду в професійну підготовку майбутніх учителів початкових класів; запропоновано структурно-функціональну модель методичної системи імплементації європейського досвіду формування в учнів життєвих навичок у професійну підготовку майбутніх учителів початкових класів України.

Методична система впливу на формування життєвих навичок, запропонована в дослідженні, має ступінчасту структуру: від викладача педагогічного ЗВО до учня початкової школи (рис. 1).

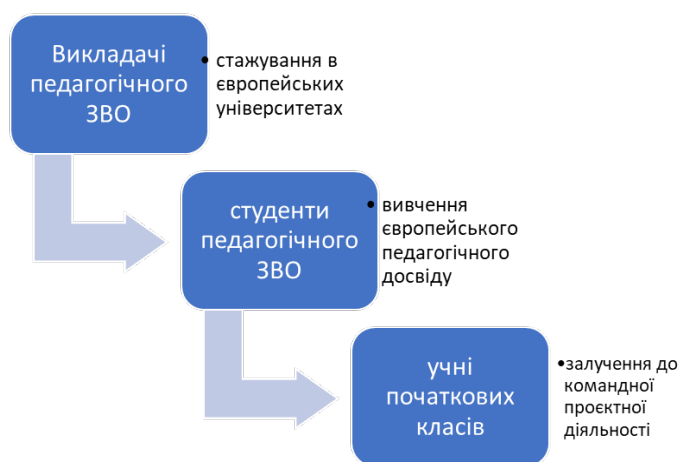

Рис. 1. Ступені методичної системи впливу на формування життєвих навичок від викладача педагогічного ЗВО до учня початкової школи

У розділі обґрунтовано методологічні підходи, які враховують соціальне замовлення суспільства стосовно діяльності вчителя та особистісних характеристик учнів (системний, синергетичний, цивілізаційний, культурологічний, компетентнісний, особистісний, діяльнісний).

Системний підхід передбачає аналіз проблем освіти як цілісного складного об'єкта, у структурі якого – низка складових, що взаємодіють між собою (внутрішні зв'язки) і залежать від зовнішніх впливів (зовнішні зв'язки). Однією з таких складових системи освіти є методична підготовка майбутніх учителів до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів початкової школи, яка теж має ознаки системи.

Синергетичний підхід урахує те, що методична система підготовки майбутніх учителів початкових класів до впровадження європейського досвіду формування в учнів життєвих навичок є відкритою і здатною до самоорганізації, тобто в ній проявляються такі основні положення синергетики: взаємодія руйнівних і створювальних сил; залежність людини від соціуму; можливість впливу окремих особистостей на макросоціальні процеси; залежність розвитку системи не лише від досягнень минулого, а й від потреб майбутнього тощо.

Цивілізаційний підхід передбачає врахування в підготовці майбутніх учителів початкової освіти таких особливостей розвитку сучасної цивілізації, як: глобалізація, цифровізація, посилення стану невизначеності в більшості суспільних процесів і зростання людського чинника в них, що здатний сприяти діалогу культур або спричинити «зіткнення цивілізацій» тощо.

Культурологічний підхід передбачає врахування загальноєвропейських культурних традицій і національних відмінностей у формуванні в учнів життєвих навичок.

Застосування *компетентнісного* підходу дозволило визначити систему професійних і життєвих навичок учителя початкових класів, які є основою його професійної компетентності.

Особистісний підхід уможливив визначення тих життєвих навичок, які потрібні вчителю початкових класів і його учням, щоб бути успішними в мінливих і непередбачених умовах функціонування сучасного суспільства.

Ураховуючи висновки європейських науковців, що навички найшвидше формуються та розвиваються в процесі діяльності (освітньої, дослідницької, творчої, соціальної), ми застосували *діяльнісний підхід*. Студентів, крім навчальної та наукової діяльності, залучали до художньо-творчої та волонтерської діяльності, а також до участі в різноманітних соціальних проєктах.

У дисертації визначено організаційно-педагогічні умови підготовки майбутніх учителів до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів початкової школи.

Першу організаційно-педагогічну умову – вивчення викладачами і студентами основних концепцій, видів і програм формування життєвих навичок під час стажування в країнах ЄС, участі в міжнародних проєктах і виконання наукових досліджень – ми реалізовували задля вивчення європейського досвіду формування в учнів життєвих навичок і визначення специфіки підготовки майбутніх учителів до такої діяльності.

Виявлено, що відсутність належних знань про види і важливість життєвих навичок для успішної життєдіяльності серед науково-педагогічних працівників і студентів педагогічного університету стало серйозною проблемою для імплементації кращих взірців європейського досвіду в українську педагогічну освіту. Тому *другою організаційно-педагогічною умовою* визначаємо імплементацію кращих зразків європейського досвіду формування в учнів і студентів життєвих навичок у зміст підготовки майбутніх учителів початкових класів.

З огляду на те що сформувати в учнів потрібні життєві навички зможе лише вчитель, який ними володіє, *третьою організаційно-педагогічною умовою* є розвиток у майбутніх учителів початкових класів найбільш важливих життєвих навичок з використанням європейських методик.

Четвертою організаційно-педагогічною умовою підготовки майбутніх учителів до формування життєвих навичок учнів початкових класів з використанням європейського досвіду визначаємо апробацію студентами європейських методик під час педагогічної практики. Необхідність дотримання цієї умови пояснюємо тим, що лише в реальних умовах освітнього процесу можна визначити дієвість та ефективність тих чи інших методик.

Реалізація на практиці основних компонентів методичної системи імплементації європейського досвіду формування в учнів життєвих навичок у професійну підготовку майбутніх учителів початкових класів України здійснювалась поетапно з дотриманням визначених методологічних підходів, принципів, організаційно-педагогічних умов і з використанням відповідних

педагогічних технологій. Це представлено в структурно-функціональній моделі (рис. 2).

Рис. 2. Структурно-функціональна модель методичної системи імплементації європейського досвіду формування в учнів життєвих навичок у професійну підготовку майбутніх учителів початкових класів України

У четвертому розділі – «*Методична система підготовки майбутніх учителів початкових класів до формування в учнів життєвих навичок на основі впровадження європейського досвіду*» – представлено компоненти методичної системи підготовки майбутніх учителів початкових класів до

формування в учнів життєвих навичок на основі впровадження європейського досвіду: вивчення викладачами і студентами основних концепцій, видів і програм формування життєвих навичок під час стажування в країнах ЄС, участі в міжнародних проєктах і виконання наукових досліджень; імплементація кращих взірців європейського досвіду формування в учнів і студентів життєвих навичок у зміст підготовки майбутніх учителів початкових класів (теоретико-змістовий компонент); розвиток у майбутніх учителів початкових класів найбільш важливих життєвих навичок (особистісно-поведінковий компонент); апробація майбутніми вчителями європейських методик формування життєвих навичок в учнів початкових класів під час педагогічної практики (професійно-діяльнісний компонент).

Професійний розвиток викладачів в університеті здійснюється в умовах формальної, неформальної та інформальної освіти: переважно під час академічного й наукового стажування; участі в тренінгах, науково-практичних і науково-методичних конференціях, семінарах, вебінарах, онлайн-курсах, практикумах; під час відвідування відкритих занять колег; у процесі самоосвіти. Оскільки здійснений аналіз наукових досліджень засвідчив, що в європейських країнах напрацьований значний досвід з формування життєвих навичок в учнів і студентів, то на першому етапі експерименту було вирішено організувати стажування викладачів українських педагогічних ЗВО у європейських університетах з метою вивчення моделі підготовки педагогів до формування в учнів життєвих навичок. Для цього разом із відділом міжнародних зв'язків на основі кількох десятків угод про співпрацю було організовано комунікацію та співробітництво з провідними закладами вищої освіти різних європейських країн: Австрії, Болгарії, Великої Британії, Данії, Італії, Німеччини, Нідерландів, Польщі, Португалії, Румунії, Чехії, Естонії, Литви, Швеції та інших країн.

Серед тих, хто викладає навчальні дисципліни освітньої програми підготовки вчителя початкових класів, стажування в європейських університетах пройшли 84 % науково-педагогічних працівників ВДПУ імені Михайла Коцюбинського. Деякі викладачі за кілька останніх років пройшли стажування у двох-трьох країнах ЄС. Найбільш активно виявилася співпраця факультету дошкільної та початкової освіти з такими європейськими науковими установами та вищими навчальними закладами: Академія Спеціальної Педагогіки ім. М. Гжегожевської (м. Варшава, Республіка Польща); Вища школа соціальних наук у Варшаві (м. Варшава, Республіка Польща); Вища школа Humanitas (м. Сосновець, Республіка Польща); Старопольська Академія Прикладних Наук у Кельцах (м. Кельце, Республіка Польща); Університет імені Яна Кохановського (м. Кельце, Республіка Польща); Резекненська академія технологій (м. Резекне, Латвія); Інститут психології Гамбургського університету (м. Гамбург, Німеччина); Група соціальної педагогіки Комітету педагогічних наук Польської академії наук (Республіка Польща); Фондація PORTA VITAE (м. Пйотркув-Трибунальський, Республіка Польща); Фолькуніверситет (м. Упсала, Швеція); Університет менеджменту (м. Варна, Болгарія); Університет імені Масарика (м. Брно, Республіка Чехія).

Після проходження закордонного стажування кожний викладач готував презентацію і виступав з нею на методичних семінарах задля обміну досвідом з колегами. Під час семінарів обговорювалися питання доцільності та можливості імплементації європейського досвіду в практику підготовки українських учителів початкових класів.

Не менш ефективною формою діяльності викладачів факультету дошкільної та початкової освіти щодо вивчення та запозичення європейського досвіду виявилася їхня участь у міжнародних проєктах, зокрема в проєктах Еразмус+Жан Моне Модуль. Результати щодо аналізу та впровадження європейського досвіду формування в учнів життєвих навичок опубліковані в численних публікаціях учасників та їхніх колег. У межах міжнародного проєкту Еразмус+Жан Моне Модуль «EU experience of soft skills development of preschool and primary school age children by theatre activities in teacher training» («Підготовка майбутніх педагогів до впровадження європейського досвіду формування soft skills дітей дошкільного віку та учнів початкової школи засобами театральної діяльності») для майбутніх учителів початкових класів науковці факультету підготували навчально-методичний посібник «Сучасна драматургія для дітей у контексті європейських традицій».

У рамках реалізації проєкту «Ecological education of preschool and primary school children: a European approach» («Екологічна освіта дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: європейський підхід») на основі вивчення європейського досвіду було здійснено підготовку майбутніх педагогів до формування навичок командної роботи та еколого-доцільної поведінки. Тобто з використанням європейських методик і освітніх практик було організовано підготовку майбутніх учителів до виховання екологічно свідомого покоління, яке зростає, спираючись на досвід європейських шкіл.

За результатами іншого міжнародного проєкту: «Соціальна інтеграція дітей з особливими потребами в середовищі різноманітності та інклюзії: європейські підходи» здійснено порівняння європейського та українського досвіду організації інклюзивного соціально-освітнього простору. Проаналізувавши загальні та специфічні структурні компоненти організації інклюзивного соціально-освітнього простору в європейських країнах, його виконавці дійшли висновку, що досвід Республіка Польща як історичного партнера та географічного сусіда нашої країни може бути використаний в українському освітньому просторі.

Крім цього, на факультеті дошкільної та початкової освіти імені Валентини Волошиної зреалізовані ще два малих проєкти у співпраці з норвезькими партнерами в рамках програми «Підтримка демократії в освітній системі України під час війни», зокрема: «Саморегуляція емпатійного спілкування учасників освітнього процесу ЗВО під час війни засобами філософського діалогу», «Психолого-педагогічні техніки підтримки студентів: майбутніх вчителів початкових класів в умовах війни».

Наступним етапом нашої роботи є участь у міжнародному Еразмус-проєкті інституційного розвитку «RE-DIRECTION» «Переосмислення вищої освіти в

цифровому контексті та актуалізація загальної інклюзивної та зеленої структури на основі найкращих практик і політичних рекомендацій ЄС». Під керівництвом партнерів з Metropolitan College, які розробили методологію дослідження, визначено 15 передових практик ЄС, які будуть упроваджені в Україні. Основну увагу зосереджено на виокремленні сучасних педагогічних методів із передового досвіду ЄС з акцентом на цифрову трансформацію, сталий розвиток та інклюзивність. У межах зазначених проєктів проаналізовано європейський досвід формування в учнів життєвих навичок у багатьох країнах Європи (Болгарія, Велика Британія, Іспанія, Італія, Латвія, Нідерланди, Німеччина, Норвегія, Польща, Фінляндія, Швеція та ін.).

Завдячуючи аналізу та використанню європейського досвіду, в підготовці вчителів початкових класів було активізовано такі напрями діяльності: узагальнення кращих європейських викладацьких практик, систематичне проведення семінарів і воркшопів, майстер класів з обміну досвідом та інноваційними ідеями; винесення питання про вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засідання вчених рад; проведення засідань науково-методологічних семінарів, присвячених обговоренню проблеми формування та розвитку життєвих навичок; уведення питань формування та розвитку життєвих навичок у зміст науково-практичних і науково-методичних конференцій; розроблення тренінгових програм формування та розвитку життєвих навичок; написання наукових робіт (статей, монографій) на основі результатів аналізу європейського досвіду формування в учнів життєвих навичок і його імплементації в українську освітню практику; відбиття проблематики щодо формування та розвитку життєвих навичок у переліку тем кваліфікаційних робіт студентів; виконання дисертаційних робіт, об'єктом дослідження в яких є проблеми формування та розвитку життєвих навичок.

У п'ятому розділі – *«Результати імплементації європейського досвіду формування в учнів життєвих навичок у підготовці майбутніх учителів початкових класів в Україні»* – описано організацію педагогічного експерименту щодо підготовки майбутніх учителів початкових класів до впровадження європейського досвіду з формування в учнів життєвих навичок; визначено ефективність методичної системи підготовки майбутніх учителів початкових класів до впровадження європейського досвіду з формування в учнів життєвих навичок; запропоновано рекомендації щодо підвищення готовності майбутніх учителів початкових класів до впровадження європейського досвіду формування в учнів життєвих навичок і визначено перспективи подальших досліджень.

Визначена нами теоретико-методологічна основа дослідження з урахуванням європейського досвіду та поставлені завдання уможливили спланувати педагогічний експеримент, який проводили в чотири етапи з 2018 до 2024 року. На кожному етапі, які включали кілька підетапів, було виконано певні завдання та застосовано відповідні їм методи дослідження.

На першому (пошуковому) етапі (2018–2020 рр.) здійснювали вивчення, узагальнення та систематизацію інформації з проблеми дослідження у філософській, психологічній, педагогічній літературі та практиці; накопичувався та аналізувався особистий досвід роботи. Це дало змогу сформулювати вихідні позиції дослідження, розробити понятійний апарат, сформулювати гіпотезу, спроектувати модель досліджуваного процесу та визначити системи навичок, що необхідні сучасному громадянину, вчителю та учню. На цьому етапі використовувалися такі основні методи дослідження: теоретичні (аналіз, узагальнення, систематизація, моделювання), емпіричні (спостереження, тестування, бесіди, вивчення та узагальнення педагогічного досвіду в Україні та в Європі). Дані з опитувань керівників шкіл, учителів і науковців були зібрані за допомогою фокус-групових інтерв'ю. Було проведено п'ять фокус-групових інтерв'ю (директори шкіл, педагоги-науковці, шкільні психологи, вчителі початкових класів і батьки учнів) по дев'ять учасників на фокус-групу. У результаті опитування було з'ясовано, які життєві навички є наразі найбільш необхідними для учнів початкових класів з урахуванням українських реалій і процесів євроінтеграції.

На другому (констатувальному) етапі (2020–2021 н. р.) визначали погляди вчителів початкових класів на необхідність розвитку життєвих навичок і їх готовність до такого виду діяльності. У дослідженні застосовувався феноменологічний метод. Учасники були відібрані за методом максимальної варіаційної вибірки.

Для забезпечення достовірності результатів опитування спочатку було визначено обсяг вибірки. Оскільки всіх учителів початкових класів в Україні (генеральна сукупність) близько 40 000, то для з'ясування кількості респондентів, яких потрібно було опитати, щоб із ймовірністю 0,95 можна було б стверджувати, що готовність до формування в учнів життєвих навичок учителів у вибірці відрізняється від такої готовності вчителів у генеральній сукупності не більше, ніж на 0,05, використовували формулу

$$n = \frac{Nt^2 pq}{N\Delta^2 + t^2 pq}, \quad (1)$$

де N – кількість педагогів у генеральній сукупності, p і q – частки вчителів, які готові або не готові до формування в учнів життєвих навичок, $\Delta=0,05$, $t=1,96$ – визначено з відповідних таблиць для $F(t)=0,95$. Підставивши відповідні значення у формулу (1), одержали $n \approx 396$.

До опитування та оцінювання було залучено 432 вчителя початкових класів з усіх областей України, які проходили підвищення кваліфікації на базі науково-освітнього ХАБу «NotBox» у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського. Результати опитування вчителів показали, що вони загалом усвідомлюють необхідність формування в учнів основних життєвих навичок, але не знають, які саме навички є надважливими, і не володіють відповідними методиками їх формування. З європейським досвідом формування в учнів життєвих навичок були частково обізнані лише 21 з 432 педагогів, тобто менше 5 %.

Одним із завдань нашого дослідження на констатувальному етапі було також вимірювання сформованості життєвих навичок самих майбутніх учителів початкових класів. Оскільки результати опитування студентів показали, що в 92,3 % респондентів адекватна самооцінка, то сформованість у них значної частини навичок було вирішено визначати методом самооцінювання з використанням відповідних діагностичних методик: визначення емпатійних здібностей особистості (за методикою В. Бойка); навички лідерства (Тест «Чи можете Ви впливати на інших»); навички самоорганізованості (Тест «Самооцінка організованості»); навички емоційної стійкості (Методика самооцінювання емоційного стану Уессмана-Рікса), навички стресостійкості (Методика вивчення стресостійкості), самоефективність (Методика «Шкала самоефективності Р. Шварцера та М. Єрусалема») та інші.

Результати вимірювань показали, що в майбутніх учителів початкових класів впродовж років навчання в університеті дуже повільно розвиваються соціально-емоційні навички, навички роботи в команді, навички лідерства й прийняття рішень; дещо краще розвиваються навички самоосвіти та самоорганізації; найслабше сформованими виявились навички розв'язування проблем і навички мислення вищого порядку. Тому такі невтішні результати спонукали нас до розроблення та впровадження відповідної методичної системи підготовки майбутніх учителів початкових класів до формування в учнів життєвих навичок як підсистеми їхньої професійної підготовки.

На *третьому (формульованому) етапі* дослідження (2021–2024 н. рр.) впроваджувався європейський досвід підготовки майбутніх учителів початкових класів до формування в учнів життєвих навичок. Для визначення вибірки, яка забезпечила б достовірність результатів, ми також скористались формулою (1) і одержали число 385. Це означає, що такої кількості студентів-майбутніх учителів початкових класів цілком достатньо для участі в експерименті, щоб його результати були валідними.

Формувальний етап педагогічного експерименту було реалізовано на основі структурно-функціональної моделі методичної системи реалізації на практиці визначених нами організаційно-педагогічних умов вивчення та імплементації європейського досвіду формування в учнів життєвих навичок у професійну підготовку майбутніх учителів початкових класів України. Модель, що представлена на рис. 2, фактично відображає етапність упровадження методичної системи імплементації європейського досвіду формування в учнів життєвих навичок у професійну підготовку майбутніх учителів початкових класів, запропоновану нами.

Оскільки основними компонентами методичної системи підготовки майбутніх учителів початкових класів до формування в учнів життєвих навичок на основі впровадження європейського досвіду визначено методолого-технологічний, теоретико-змістовий, особистісно-поведінковий, професійно-діяльнісний, то під час педагогічного експерименту на основі системного та синергетичного підходів та за допомогою реалізації визначених організаційно-

педагогічних умов було забезпечено взаємозв'язки між цими компонентами з метою досягнення максимального синергетичного ефекту.

Отже, між компонентами та організаційно-педагогічними умовами реалізації методичної системи підготовки майбутніх учителів початкових класів до формування в учнів життєвих навичок на основі впровадження європейського досвіду прослідковується циклічний зв'язок: забезпечення першого компоненту за допомогою першої організаційно-педагогічної умови ставало передумовою для забезпечення другого компоненту на основі реалізації другої організаційно-педагогічної умови і так доти, доки забезпечення четвертого компоненту ставало передумовою для активізації першого, оскільки під час педагогічної практики виникали нові проблеми, нові запитання і нові потреби у вивченні європейського досвіду (рис. 3).

Рис. 3. Циклічний взаємозв'язок між основними компонентами методичної системи підготовки майбутніх учителів початкових класів до формування в учнів життєвих навичок на основі впровадження європейського досвіду

Здійснюючи педагогічний експеримент щодо підготовки майбутніх учителів початкових класів до впровадження європейського досвіду з формування в учнів життєвих навичок, ми виходили з того, що й сам учитель має володіти такими навичками. Тому загальна стратегія системної підготовки майбутніх учителів початкових класів до впровадження європейського досвіду формування в учнів життєвих навичок була реалізована на трьох рівнях: (1) індивідуальному, (2) соціальному та (3) програмному.

На *індивідуальному рівні* система підготовки була спрямована на формування життєвих навичок самих студентів. Для цього в процесі вивчення психологічних і педагогічних дисциплін аналізували види та особливості формування й прояву життєвих навичок, що необхідні вчителям і учням початкових класів. Дослідження на цьому рівні були спрямовані на спостереження того, як майбутні вчителі початкових класів проявляють свої індивідуальні якості характеру, як застосовують знання для власного

особистісного та професійного розвитку, чи розуміють важливість розвинених життєвих навичок для себе та учнів. Результатами на цьому рівні були: розширення системи знань про життєві навички ХХІ століття, що необхідні вчителям і учням початкових класів; підвищення мотивації до вивчення технологій розвитку в учнів життєвих навичок; сформованість відповідних життєвих навичок у самих студентів.

На *соціальному рівні* ми досліджували групові процеси та взаємодії, які сприяють розвитку життєвих навичок, й типи навчальної діяльності та педагогічні стратегії, що підходять для формування життєвих навичок в учнів. Для формування та розвитку в студентів спектру необхідних життєвих навичок у позааудиторній діяльності широко використовували такі форми діяльності: співпраця з громадськими організаціями, волонтерство, організація дозвіллевої діяльності дітей із внутрішньопереміщених сімей, благодійні концерти, ярмарки тощо.

На *програмному рівні* ми досліджували, як різні європейські програми формування та розвитку життєвих навичок сприяють ширшій розбудові потенціалу в сфері початкової освіти; як ці програми можна масштабувати в різних географічних контекстах і аудиторіях; як їх адаптувати до національного контексту; як їх можна застосовувати в різних умовах. Для цього здійснювали оцінювання програм з метою відстеження динаміки між результатами до і після впровадження програми і для врахування впливу інших чинників.

На *четвертому (підсумковому) етапі* дослідження (друга половина 2024 р.) аналізувалися та узагальнювалися підсумки теоретико-експериментального дослідження, визначалася логіка викладу матеріалу, формувалися теоретичні та практичні висновки, оформлялися одержані результати. За результатами дисертаційного дослідження підготовлено та впроваджено у практику методичний посібник для викладачів та методичні рекомендації для студентів. Методи, що використовувалися на даному етапі: теоретичні (узагальнення та систематизація матеріалу), методи математичної статистики, комп'ютерної обробки результатів експерименту та наочного їх представлення.

На підсумковому етапі було здійснено перевірку результативності розробленої методичної системи підготовки майбутніх учителів початкових класів до формування в учнів життєвих навичок з використанням європейського досвіду.

Основними критеріями сформованості готовності майбутніх учителів початкових класів до впровадження європейського досвіду з формування в учнів життєвих навичок визначаємо такі: ціннісно-мотиваційний, когнітивно-пізнавальний, професійно-діяльнісний, оцінювально-рефлексивний.

На основі одержаних числових значень показників визначали рівень готовності вчителя до впровадження європейського досвіду формування в учнів життєвих навичок, скориставшись також відповідними якісними характеристиками: інтуїтивний, репродуктивний, пошуковий рівень, творчий рівні.

Динаміка показників готовності майбутніх учителів початкових класів до формування в учнів життєвих навичок з використанням європейського досвіду за кожним критерієм представлена в таблиці 1.

Таблиця 1.

Зміни в середніх значеннях показників за кожним із критеріїв

Критерії	Контрольні групи			Експериментальні групи		
	До експер.	Зміни +/-	Після експер.	До експер.	Зміни +/-	Після експер.
ціннісно-мотиваційний	3,3	+0,1	3,4	3,26	+0,62	3,88
когнітивно-пізнавальний	3,1	+0,1	3,2	3,08	+0,56	3,64
професійно-діяльнісний	3,08	+0,1	3,18	2,88	+0,76	3,64
оцінювально-рефлексивний	3,22	+0,14	3,36	3,12	+0,68	3,8

З таблиці 1 видно, що зміни в експериментальних групах набагато суттєвіші. Найбільші зміни в експериментальних групах відбулися за професійно-діялісним критерієм (+0,76), а найменші (+0,56) – за когнітивно-пізнавальним. Це означає, що експериментальне впровадження методичної системи найбільше вплинуло на формування життєвих навичок самих студентів. Цей вплив вважаємо дуже важливим, оскільки формувати в учнів основні життєві навички може лише той учитель, який сам володіє такими навичками. Такий вагомий приріст у показниках за професійно-діялісним і не менш суттєві позитивні зміни за іншими критеріями забезпечили досягнення результату, запланованого до початку експерименту, як це було зазначено у моделі на рис. 2. – збільшення кількості майбутніх учителів, які продемонстрували розвинені життєві навички і позитивну динаміку в розвитку готовності до формування таких навичок в учнів на основі європейського досвіду.

Для того, щоб краще оцінити динаміку підвищення готовності до формування таких навичок в учнів на основі європейського досвіду, здійснено розподіл кількості студентів за рівнями такої готовності, якісні характеристики яких описані вище. Кількісний аналіз такого розподілу дає більш наочну картину позитивних змін.

Для кількісного аналізу скористаємось шкалою розподілу. Оскільки всіх показників 20, а кожен з них передбачав максимальну кількість балів 5, то максимальне значення суми оцінок за кожним із критеріїв могло бути 25, а загальна максимальна сума за всіма критеріями 100. Тому, розділивши цю суму на чотири частини, одержимо умовно чотири рівні готовності майбутніх учителів початкових класів до формування в учнів життєвих навичок на основі використання європейського досвіду: I – інтуїтивний (загальна сума одержаних оцінок менша або рівна 25); II – репродуктивний (загальна сума одержаних

оцінок від 26 до 50 включно); III – пошуковий (загальна сума одержаних оцінок від 51 до 75); IV – творчий (загальна сума одержаних оцінок від 76 до 100).

Розподіл студентів контрольних (193 студенти) і експериментальних груп (194 студенти) за рівнями готовності до формування в учнів життєвих навичок учнів початкових класів з використанням європейського досвіду представлено на діаграмі (рис. 4).

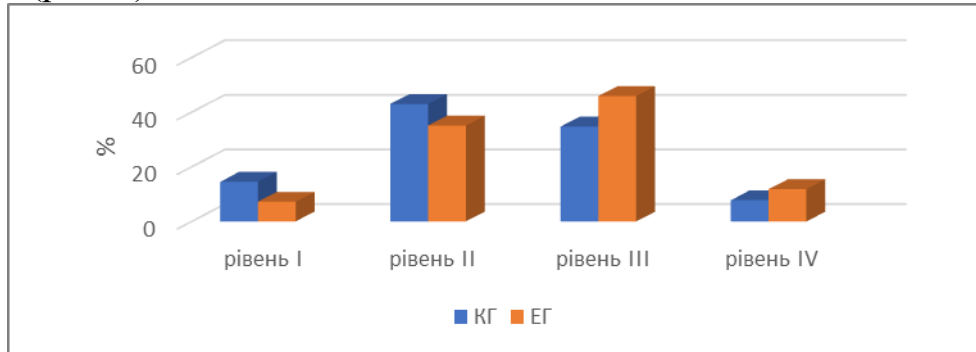

Рис. 4. Діаграма розподілу майбутніх учителів початкових класів за рівнями готовності до формування в учнів життєвих навичок з використанням європейського досвіду

Отже, з таблиці 1 та діаграми на рис.4 видно, що в ЕГ після впровадження експериментальної методики 57,7 % майбутніх учителів початкової школи мають пошуковий або творчий рівень готовності до формування в учнів життєвих навичок з використанням європейського досвіду. У контрольних групах студентів з такими рівнями виявилось значно менше, всього 42,5 %.

Така різниця результатів свідчить про суттєві відмінності в КГ і ЕГ і дає підстави вважати, що вони зумовлені впровадженням експериментальної методичної системи підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування в учнів життєвих навичок з використанням європейського досвіду.

Спираючись на результати дослідження, що підтверджують ефективність запропонованої нами методичної системи підготовки майбутніх учителів до формування в учнів початкової школи життєвих навичок з використанням європейського досвіду, пропонуємо систему організаційних і методичних заходів, які варто проводити для наближення якості української освіти до європейських стандартів.

На рівні української системи освіти варто враховувати, що зміст і кількість основних життєвих навичок для успішної життєдіяльності в ХХІ столітті не є фіксованими, їх перелік постійно розширюється. Уже зараз Європейський словник навичок та компетенцій (англ. European Dictionary of Skills and Competences) містить більше ста тисяч найменувань і продовжує зростати. Він пропонує багатомовну та рецензовану термінологію для класифікації та опису найбільш важливих навичок і компетенцій, сумісний з європейським класифікатором навичок ESCO (англ. «European Skills, Competences, Qualifications and Occupations»).

На його основі результати нашого дослідження будуть використані для розроблення стандарту загальних компетентностей вчителя з урахуванням провідних європейських компетентностей для забезпечення стійкості України в

межах міжнародного проєкту «Introducing Leading European Competence approach into Teacher Training Curriculum for Ukrainians Resilient» (2024-2027 pp.), у якому автор бере безпосередню участь разом з колегами кількох українських ЗВО і представниками МОН України.

На рівні педагогічного університету варто змістити акценти у визначенні основних цілей. Педагогічні ЗВО мають підготувати не просто вчителя, спроможного до передавання знань, а й успішного лідера і наставника, який буде здатний вести за собою учнів, сприяти їхньому особистісному розвитку та формувати в них необхідні для успішної життєдіяльності навички.

На рівні факультетів підготовки вчителів початкових класів варто врахувати європейський досвід, а саме те, що вся діяльність учителя початкових класів має бути спрямованою на розвиток особистості учня, формування його інтелектуальних, фізичних, чуттєвих, моральних і соціальних якостей з урахуванням індивідуальних потреб, культивування загальнолюдських, національних, європейських демократичних і гуманістичних цінностей.

На особистісно-професійному рівні майбутнього вчителя початкових класів варто використовувати всі можливі методи самоосвіти та саморозвитку (читання відповідної наукової літератури, самостійний аналіз відповідних матеріалів з мережі Інтернет, перегляд вебінарів, різноманітні тренінги, самооцінювання та ведення щоденника саморозвитку для прослідковування динаміки розвитку власних життєвих навичок.

ВИСНОВКИ

1. Незважаючи на складні реалії, Україна продовжує дотримуватись курсу євроінтеграції, зокрема й у системі освіти. Основним викликом для українських освітян став пошук методів досягнення європейських стандартів освіти, які передбачають не лише формування системи знань, а й сформованість системи навичок, які забезпечать здобувачам освіти успішне життя в XXI столітті. Європейський класифікатор навичок ESCO (англ. «European Skills, Competences, Qualifications and Occupations») налічує тисячі навичок, що необхідні для успішної життєдіяльності в сучасному суспільстві, і цей перелік постійно розширюється. Аналіз наукової літератури показав, що є різні види найбільш важливих для успішної життєдіяльності в XXI столітті навичок: «тверді навички» (Hard skills), «м'які навички» (Soft skills), «життєві навички» (Life skills), «метанавички» (Metaskills), «цифрові навички» (Digital skills).

У документах ЄС (Commisson staff working document, Accompanying the document Proposal for a council recommendation on Key Competences for Life Long Learning, The European Qualifications Framework, Rethinking Education) саме життєві навички віднесено до ключових для успішної життєдіяльності, а їх формування рекомендовано розпочинати ще з раннього шкільного віку.

В європейських країнах на державному рівні визнано, що учні і вчителі повинні розвивати набори життєвих навичок (емоційно-вольові, інтелектуальні, соціальні, цифрові), які допоможуть долати технологічні й соціальні складнощі XXI століття. Апробовані на практиці європейські програми формування та

розвитку життєвих навичок підтвердили свою ефективність. Тому необхідним є вивчення європейського досвіду організації освіти з використанням програм розвитку життєвих навичок учнів і підготовки вчителів початкових класів до формування в учнів життєвих навичок.

2. Найбільш поширеними в педагогічних дослідженнях європейських науковців на концептуальному рівні є: концепції життєвих навичок; концепції навичок XXI століття, концепції м'яких навичок XXI століття; концепції цифрових навичок XXI століття; концепції метанавичок. Демонструючи свою ефективність, значущість і цінність, життєві навички стали основною частиною багатьох освітніх програм у всьому світі. Наприклад, програми розвитку життєвих навичок «Життєві навички для Європи» (англ. Life Skills for Europe), IPSY (Information + Psychosocial Competence = Protection), «Сприяння стратегіям альтернативного мислення» (англ. Promoting Alternative Thinking Strategies), «Навчання життєвим навичкам» (англ. The Life Skill Training), «Підготовлений і сильний для життя» (англ. Fit and Strong for Life) «Навчання на основі життєвих навичок» (англ. Life Skills-Based Education), «Позитивні життєві навички підлітків» (англ. Positive adolescent life skills), «Соціально-емоційне та етичне навчання» (англ. Learning Social Emotional and Ethical), «Сприяння психічному здоров'ю» (англ. Aussie Optimism: Positive Thinking Skills), «Позитивне ставлення» (англ. Positive attitude) та інші довели свою ефективність у формуванні окремих життєвих навичок. Здійснений аналіз шкільних програм початкової школи у різних європейських країнах показав, що в переважній більшості випадків акцент зроблено на формуванні в учнів життєвих навичок, які пов'язані зі здоровим способом життя; навичок саморегуляції; соціальних навичок, що стосуються позитивної соціальної поведінки; навичок розпізнавання зв'язку між думками, почуттями та поведінкою; навичок міжособистісного спілкування, таких як комунікабельність, самовпевненість, поведінка в групах. Щодо навичок критичного мислення, прийняття рішень і вирішення проблем, які ще називають навичками мислення вищого порядку, то в більшості програм недостатньо реалізовано завдання щодо їх формування та виявлені значно менші позитивні ефекти.

Основними чинниками, що сприяють розвитку життєвих навичок, науковці визначають такі: спеціальні навчальні групові завдання, емоційна підтримка вчителя, позакласна діяльність, взаємодія з учителями та однолітками, активне спілкування, а також залучення до виконання колективних проєктів високого рівня складності.

3. Аналіз теоретичних і практичних основ формування життєвих навичок дає підстави для висновку, що для підготовки своїх учнів до успішного життя в XXI столітті, вчителі початкової школи також потребують розвитку власних професійних і життєвих навичок і відповідного рівня сформованості готовності до формування життєвих навичок в учнів. Здійснений аналіз наукових досліджень і практики показав, що в багатьох європейських країнах (Велика Британія, Болгарія, Італія, Іспанія, Латвія, Німеччина, Польща, Португалія, Швеція, Фінляндія) уже напрацьовано значний досвід підготовки вчителів

початкових класів до розвитку власних життєвих навичок і до формування таких навичок в учнів. З урахуванням європейського досвіду та досліджень українських науковців щодо готовності вчителя до певного виду діяльності, пропонуємо таке визначення: готовність учителя початкових класів до формування в учнів життєвих навичок, необхідних для успішної життєдіяльності в XXI столітті, є складним, системним особистісно-професійним феноменом, що інтегрує ціннісно-мотиваційний, когнітивно-пізнавальний, професійно-діяльнісний, оцінювально-рефлексивний критерії; зумовлює ефективність педагогічної діяльності й професійного розвитку та забезпечує позитивний результат і позитивну динаміку розвитку життєвих навичок у себе та в учнів.

Для визначення рівня сформованості такої готовності використовували числові значення відповідних показників. До показників ціннісно-мотиваційного критерію належать: виражена позитивна мотивація та спрямованість до набуття власних життєвих навичок, що потрібні для успішної життєдіяльності в XXI столітті; переконаність у важливості формування та розвитку життєвих навичок в учнів; бажання докладати максимум зусиль для розвитку в учнів системи необхідних для успішної життєдіяльності в XXI столітті життєвих навичок, ураховуючи кращі зразки європейського досвіду.

До показників когнітивно-пізнавального критерію віднесені знання про види навичок і їхні характеристики; про європейський досвід формування в учнів життєвих навичок; про вплив життєвих навичок на успішність в окремих видах діяльності; про взаємозалежність різних видів навичок і рис характеру; про необхідність інтенсифікації розвитку тих чи інших навичок у конкретних життєвих ситуаціях. На сформованість показників професійно-діялісного критерію вказують: наявність лідерських здібностей; власне володіння життєвими навичками (навички емпатії, критичного мислення, емоційної стійкості); володіння технологіями і методиками формування в учнів життєвих навичок. Оцінювально-рефлексивний критерій деталізовано такими показниками: самоефективність, адекватність самооцінки, уміння визначати й оцінювати рівень сформованості життєвих навичок у себе і в учнів.

Для кількісного аналізу, порівняння результатів до і після експерименту та відстеження динаміки в готовності майбутніх учителів початкових класів до формування в учнів життєвих навичок на основі використання європейського досвіду, було запропоновано чотири рівні: інтуїтивний, репродуктивний, пошуковий, творчий.

4. Оскільки підготовка майбутніх учителів початкових класів до формування в учнів життєвих навичок на основі використання європейського досвіду має складну ступінчасту систему впливу: від викладача педагогічного ЗВО до учня початкової школи, то було визначено, обґрунтовано й реалізовано на практиці такі організаційно-педагогічні умови: визначення викладачами і студентами основних концепцій, видів і програм формування життєвих навичок під час стажування в країнах ЄС, участі в міжнародних проєктах і виконання наукових досліджень; імплементація кращих зразків європейського досвіду формування в учнів і студентів життєвих навичок у зміст підготовки майбутніх

учителів початкових класів; розвиток у майбутніх учителів початкових класів найбільш важливих життєвих навичок; апробація майбутніми вчителями європейських методик формування життєвих навичок в учнів початкових класів під час педагогічної практики.

Реалізацію цих організаційно-педагогічних умов було здійснено у взаємозв'язку з компонентами методичної системи відповідно до розробленої структурно-функціональної моделі.

5. За результатами досліджень було розроблено методичну систему підготовки майбутніх учителів до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів початкової школи, яку визначено як сукупність ієрархічно пов'язаних компонентів: цілей підготовки, методологічних підходів, організаційно-педагогічних умов, змісту, технологій, методів, засобів, форм організації освітнього процесу, що утворюють єдину цілісну функціональну структуру, орієнтовану на запит сучасного суспільства – виховання щасливих, успішних, креативних, відповідальних громадян, починаючи з молодшого шкільного віку.

Побудова лабільної, адаптивної до змін, функціональної та результативної методичної системи підготовки вчителів початкових класів до використання європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів потребує врахування основних закономірностей її розвитку як складної, нелінійної та відкритої системи. Ураховуючи багатокомпонентний, багаторівневий і міждисциплінарний характер такої підготовки, визначено, схарактеризовано та реалізовано на практиці основні її компоненти: методолого-технологічний, теоретико-змістовий, особистісно-поведінковий, професійно-діяльнісний. Структурно-функціональна модель методичної системи реалізації на практиці визначених організаційно-педагогічних умов щодо вивчення та імплементації європейського досвіду формування в учнів життєвих навичок у професійну підготовку майбутніх учителів початкових класів України містить п'ять блоків: соціально-детермінований, теоретико-методологічний, проєктувально-організаційний, діяльнісно-практичний, критеріально-результативний. Модель відображає етапність упровадження методичної системи підготовки майбутніх учителів до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів початкової школи: від мети до прогнозованого результату.

6. Визначені на основі аналізу європейського досвіду компоненти методичної системи підготовки майбутніх учителів початкових класів до формування в учнів життєвих навичок були реалізовані на практиці в кількох педагогічних ЗВО у вигляді спеціально створених організаційно-педагогічних умов. Реалізація кожної з вказаних організаційно-педагогічної умови в підготовці майбутніх учителів початкових класів забезпечувала підвищення їхньої готовності до формування в учнів життєвих навичок за відповідними критеріями.

Одержані числові значення показників готовності майбутніх учителів початкових класів до формування в учнів життєвих навичок дали можливість визначити рівень такої готовності кожного студента з контрольних і експериментальних груп і порівняти розподіл студентів за рівнями у

відсотковому відношенні. У КГ такий розподіл показав, що найбільша частка, а саме 43,0 % студентів, мають репродуктивний рівень. У ЕГ найбільша частка – 45,9 % – мають пошуковий рівень і ще 11,8 % досягли творчого рівня готовності до формування в учнів початкових класів життєвих навичок з використанням європейського досвіду.

Відмінності між результатами в КГ і ЕГ і їх опрацювання методами математичної статистики дають підстави вважати, що запропонована методична система підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування в учнів життєвих навичок з використанням європейського досвіду є ефективною. Отже, ефективність запропонованої нами методичної системи дає підстави продовжувати подальші теоретичні дослідження та практичні розробки в цьому самому напрямі з метою підготовки не лише вчителів початкових класів до формування в учнів життєвих навичок, а й інших педагогів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові публікації, які відображають основні наукові результати докторської дисертації

Статті у наукових періодичних виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України:

1. **Жовнич О. В.**, Шевченко Л. С. Організаційно-методичні умови формування професійної мобільності майбутніх учителів. *Рідна школа*. Київ, 2019. № 1. С. 28-33.
2. Казьмірчук Н., **Жовнич О.**, Стахова І. Театр природи як засіб формування soft skills в учнів початкової школи. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія*. 2020. Вип. 61. С. 23-30.
URL : <http://93.183.203.244/xmlui/handle/123456789/6693>
3. Громов Є. В., Коломієць А. М., Гордієнко Ю. А., **Жовнич О. В.** Досвід польських освітян щодо мотивації студентів до вивчення іноземних мов засобами дистанційного навчання в умовах пандемічних обмежень. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2021. № 60. С. 375-387.
DOI : <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2021-60-375-387>
4. Коломієць А. М., Громов Є. В., **Жовнич О. В.**, Коломієць Д. І., Івашкевич Є. М. Актуалізація навичок педагога, що необхідні для організації освітнього процесу в умовах надзвичайних ситуацій. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2022. № 65. С. 147-155.
DOI : <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2022-65-147-154>
5. Демченко О. П., Казьмірчук Н. С., **Жовнич О. В.**, Стахова І. А. Підготовка студентів до використання театралізованої діяльності для розвитку у дітей soft skills : європейський контекст. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців : методологія, теорія,*

досвід, проблеми. 2022. Вип. 64. С. 181-192. DOI : <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2022-64-78-87>

6. Грошовенко О., **Жовнич О.**, Коваль Т. Використання технології проблемного навчання на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ». *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2022. Вип. 63. С. 87-95. URL : <https://vspu.net/sit/index.php/sit/article/view/5065>

7. **Жовнич О.**, Стахова І. Підготовка майбутніх учителів до використання театралізованої діяльності у процесі навчання англійської мови молодших школярів. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2022. Вип. 55. Т. 1. С. 282-287. URL : http://www.apfn-journal.in.ua/archive/55_2022/part_1/46.pdf

8. **Жовнич О.**, Стахова І. Діагностика розвитку soft skills дітей молодшого шкільного віку. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Вип. 51. Т. 1. С. 76-79. URL : http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2022/51/part_1/14.pdf

9. Коломієць А. М., Демченко О. П., **Жовнич О. В.**, Колеснік К. А. Значення групової діяльності під час дитячого експериментування. *Наука і техніка сьогодні*. 2022. № 11 (11). С. 138-149. DOI : [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-11\(11\)-138-149](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-11(11)-138-149)

10. Коломієць А., **Жовнич О.**, Коломієць Т. Формування готовності педагогів до організації дистанційного навчання в умовах карантину. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : педагогіка і психологія*. 2022. Вип. 69. С. 63-72. URL : <https://vspu.net/nzped/index.php/nzped/issue/view/194/215>

11. Жовнич О. Пріоритети професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів: аналіз європейського досвіду. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2023. Вип. 68. С. 50-60. DOI : <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2023-68-50-59>

12. Жовнич О. Система актуальних професійних і життєвих навичок вчителя початкових класів. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2023. Вип. 70. С. 106-114. DOI : <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2023-70-106-114>

13. Коломієць А., Литвин А., **Жовнич О.**, Тертична Т. Формування навичок емоційної стійкості учасників освітнього процесу в умовах надзвичайних ситуацій. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : педагогіка і психологія*. 2023. Вип. 76. С. 79-85. URL : <https://doi.org/10.31652/2415-7872-2023-76-79-85>

14. Жовнич О. Формування життєвих навичок в учнів початкової школи в контексті європейського досвіду. *Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології*. 2023. № 10 (134). С. 397-404. DOI : <https://doi.org/10.24139/2312-5993/2023.10/397-404>.

15. **Жовнич О. В.**, Дученко А. В. Модернізація початкової освіти шляхом запровадження програм академічної мобільності як фактор розвитку soft skills. *Педагогічна Академія: наукові записки*. 2024. № 7. С. 1-13. DOI : <https://doi.org/10.5281/zenodo.12648939>

16. **Жовнич О. В.**, Киливник В. В. Євроінтеграція початкової школи: нові горизонти сучасної освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2024. № 1-2. С. 135-136. DOI : 10.24139/2312-5993/2024.01-02/459-466.

17. Жовнич О. В. Сучасні тенденції євроінтеграції початкової школи. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2024. № 3 (137). DOI : <https://doi.org/10.24139/2312-5993/2024.03/350-356>.

18. **Жовнич О. В.**, Мотрук В. Г. Соціально-педагогічні умови модернізації початкової освіти: виклики та перспективи. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2024. № 4 (138). С. 26-33. DOI : <https://doi.org/10.24139/2312-5993/2024.04/026-033>

19. **Жовнич О. В.**, Мотрук В. Г. Європейський досвід у формуванні стресостійкості учнів початкових класів. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 8 (36). С. 1166-1173. DOI : [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-8\(36\)-1166-1172](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-8(36)-1166-1172)

20. Жовнич О. В. Інтеграція лідерських компетенцій у навчальний процес початкової школи. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. № 7 (25). С. 655-663. DOI : [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-7\(25\)-655-663](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-7(25)-655-663)

21. Жовнич О. В. Діагностичні вимірювання життєвих навичок учнів початкової школи: аналіз європейського досвіду. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 7 (35). С. 810-816. DOI : [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-7\(35\)-810-816](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-7(35)-810-816)

Статті у виданнях, що індексуються в міжнародних базах даних

Web of Science Core Collection та/або Scopus:

22. Lazarenko N., Kolomiets A., Zahorodnii S., Bilous V., Gromov I., **Zhovnych O.**, Ivanichkina N. Institutional Repositories as a Global Dissemination Tool of Educational And Scientific Information. *Encounters in Theory and History of Education*. 2022. Vol. 23. P. 241-258. DOI : <https://doi.org/10.24908/encounters.v23i0.15230> (**Web of Science**)

23. **Zhovnych O.**, Ihnatova O., Drobakha L. The Effectiveness of Blended Learning in English Teacher Training. *Journal of Teaching English for Specific and Academic Purposes*. 2022. Issue № 3. P. 377-388. URL : <http://espeap.junis.ni.ac.rs/index.php/espeap/article/view/1259> (**Scopus**)

24. **Zhovnych O.**, Bakhmat N., Kochubei O., Duchenko A., Ivashkevych Y. Digital competence of specialists in socio-economic, physics, and mathematics specialties, company managers in professional activities. *Amazonia Investiga*. 2024. Vol. 13(77). P. 108-122. DOI : <https://doi.org/10.34069/AI/2024.77.05.8> (**Web of Science**)

Монографії:

25. Коломієць А. М., **Жовнич О. В.** Можливості штучного інтелекту як інноваційної педагогічної технології. *Освіта для цифрової трансформації суспільства* : монографія. У 2 т. Т. 1 ; за наук. ред. В. Кременя, Н. Ничкало, Л. Лук'янової, Н. Лазаренко. Київ : ТОВ «Юрка Любченка», 2024. С. 260-271.

26. Жовнич О. В. Нові виклики для системи освіти в епоху цифрової трансформації суспільства. *Сучасні освітні технології в цифровій реальності* : монографія ; за ред. Р. С. Гуревича. Київ : Видавництво «Юрка Любченка», 2024. С. 393-422.

Наукові публікації, які додатково відображають наукові результати докторської дисертації

Тези в матеріалах науково-практичних конференцій:

27. Жовнич О. В. Визначальна роль навчальної гри як ефективного засобу вивчення іноземної мови молодшими школярами. *Актуальні проблеми філології та методики викладання іноземних мов у сучасному мультилінгвальному просторі* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Вінниця, 20 листопада. 2019 р.). Вінниця : ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 2019. С. 28-30.

28. Гуревич Р. С., Лазаренко Н. І., **Жовнич О. В.** Цифровізація сучасної освіти : виклики, можливості, напрями, ризики. *Цифрова компетентність сучасного вчителя Нової української школи. (Подолання викликів у період карантину, спричиненого COVID-19)* : збірн. матер. Всеукр. наук.-практ. семінару (Київ, 2 березня 2021 р.). Київ, 2021. С. 43-47.

29. **Жовнич О.**, Стахова І. Європейський досвід реалізації театралізованої діяльності у підготовці майбутніх учителів початкової школи. *Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти* : збірн. матер. VI Міжнародної наук.-практ. Інтернет-конф. (Вінниця, 6-7 липня 2022 р.). Вінниця : ТОВ «Меркьюрі-Поділля, 2022. Вип. 11. С. 477-480.

30. Коломієць А. М., **Жовнич О. В.**, Коломієць О. О. Світоглядно-гуманітарні виміри нової філософії педагогічної освіти. *Філософія культурно-мистецької освіти* : матер. Всеукр. наук. конф. (Київ, 24 березня 2022 р.). Київ, 2022. С. 84-88.

31. Коломієць А. М., **Жовнич О. В.** Закордонний досвід розвитку життєвих навичок в учнів початкових класів. *Модернізація змісту освіти у підготовці майбутніх професійно-педагогічних фахівців* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Кривий Ріг, 21 квітня 2023 р.). Кривий Ріг : КДПУ, 2023. С. 278-282. <http://elibrary.kdpu.edu.ua/bitstream/123456789/7071>

32. **Жовнич О. В.** Соціальна відповідальність педагога за формування в учнів навичок ХХІ століття. *Соціальна відповідальність людства в контексті аксіологічних трансформацій* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Одеса, 20 вересня 2023 р.). Одеса : КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради». 2023. С. 32-35.

33. Лазаренко Н. І., Коломієць А. М., **Жовнич О. В.** Модернізація змісту педагогічної освіти в умовах надзвичайних ситуацій. *Виклики сучасної освіти,*

зумовлені екстремальними умовами функціонування : збірн. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Берегове, 30–31 березня 2023 р.). Берегове : Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, 2023. С. 419-422.

34. Ignatova O., **Zhovnych O.** Well-being in education: value orientations. *Розвиток професійної майстерності педагога в умовах нової соціокультурної реальності* : збірн. матер. VI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, Україна, 5-6 жовтня 2023 р.). Тернопіль: ФОП Осадца Ю.В. 2023. Р. 101-102.

35. **Жовнич О. В.** Види та характеристики життєвих навичок для успішної життєдіяльності в XXI столітті. *Importance of Soft Skills for Life and Scientific Success* : матер. III Міжнар. наук.-практ. інтерн.-конф. (7-8 березня 2024 р.). Дніпро. 2024. С. 45-48.

Інші видання:

36. Жовнич О. Застосування інноваційних інтернет-технологій в процесі підготовки майбутніх учителів до іншомовного спілкування. *Навчання професійно орієнтованого іншомовного спілкування майбутніх учителів* : кол. монографія. Вінниця. 2019. С. 187-202.

37. Підготовка майбутніх педагогів до впровадження європейського досвіду формування soft skills дітей дошкільного віку та учнів початкової школи засобами театральної діяльності : робоча програма спецкурсу. Укладач : О. В. Жовнич. Вінниця, 2019. 17 с.

38. Рогульська О., Тарасова О., Іконнікова М., **Жовнич О.** Організаційно-педагогічні умови підготовки майбутніх учителів іноземних мов в умовах інформаційно-освітнього середовища закладів вищої освіти. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми* : збірник наукових праць. 2020. Вип. 55. С. 196-205. DOI : <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2020-55-196-205>

39. Робоча програма «Підготовка майбутніх педагогів до впровадження європейського досвіду формування soft skills дітей дошкільного віку та учнів початкової школи засобами театральної діяльності» для здобувачів СВО бакалавра спеціальності 013 Початкова освіта. Укладачі : О. П. Демченко, **О. В. Жовнич**, Н. С. Казьмірчук, І. Г. Барановська, І. А. Стахова, В. Г. Подорожний. Вінниця, 2021. 20 с.

40. Ignatova O., Lazarenko N., **Zhovnych O.**, Melnyk K., Napchuk Y. Positive aspects and difficulties of teaching foreign languages in the blended learning course during COVID-19 pandemic. *Laplace Em Revista*. 2021. Vol. 7. Is. 3a. P. 538-547. URL : <https://pesquisa.bvsalud.org/global-literature-on-novel-coronavirus-2019-ncov/resource/pt/covidwho-1431242>

41. Ігнатова О., **Жовнич О.** Використання практико-дослідницького проекту у професійній підготовці майбутніх вчителів німецької мови засобом саморефлексії. *Молодь і ринок*. 2021. №5 (191). С. 114-119. DOI : <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2021.237039>

42. Demchenko O., Kazmirchuk N., **Zhovnych O.**, Stakhova I., Podorozhnyi V. Baranovska I. Preparing students for the use of theater activities for children's development soft skills : European context. *Society. Integration. Education*. 2022.

Vol. I. P. 31-46. URL : <http://journals.rta.lv/index.php/SIE/article/view/6866>

43. Stakhova I., Groshovenko O., Pakhalchuk N., **Zhovnych O.**, Komarivska N., Bilyk T. Formation of ecological competence of future primary school teachers by means of environmental protection. Формування екологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи засобами охорони довкілля. *Society. Integration. Education.* 2022. Vol. I. P. 272-283. URL : <http://journals.rta.lv/index.php/SIE/article/view/6831/5691>

44. Коломієць А. М., **Жовнич О. В.** Нові вимоги стейкхолдерів до підготовки педагогів у вимірах сучасності. *Інтеграція в європейський освітній простір : діалог зі стейкхолдерами* : колективна монографія. Вінниця : ТОВ «Друк», 2022. 300 с.

45. Порадник організатора театралізованої діяльності дітей : коуч-зошит. Укл.: **О. Жовнич**, О. Демченко, І. Барановська, Н. Казьмірчук, І. Стахова, В. Подорожний. Вінниця : ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 2022. 78 с.

46. Пугачова К., **Жовнич О.** Теоретичні засади підготовки майбутніх вчителів до застосування візуальних медіа у навчанні іноземних мов. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Вип. 58. Т. 2. С. 296-303.

47. Сучасна драматургія для дітей у контексті європейських традицій: навчально-методичний посібник / І. Барановська, О. Демченко, **О. Жовнич**, Н. Казьмірчук, І. Стахова, В. Подорожний. Вид. 1. Вінниця : ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 2022. 260 с.

48. Гостини у Мельпомени : збірник театралізованих заходів / Укл. **О. Жовнич**, І. Барановська, Н. Казьмірчук, І. Стахова, В. Подорожний. Вінниця : ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 2023. 85 с.

49. Жовнич О. Методичні рекомендації вчителям щодо розвитку life skills учнів початкових класів. Вінниця : ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 2023. 78 с.

50. **Жовнич О.**, Стахова І. Розвиток SOFT SKILLS педагога: практикум вибіркової дисципліни для студентів ступеня вищої освіти бакалавра. Вінниця : ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 2024. 79 с.

АНОТАЦІЯ

Жовнич О. В. Система підготовки майбутніх учителів до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів початкової школи. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Центральноросійський державний університет імені Володимира Винниченка. Кропивницький, 2024.

У дисертації науково обґрунтовано, розроблено й експериментально перевірено ефективність методичної системи підготовки майбутніх учителів до

впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів початкової школи.

З'ясовано теоретичні засади реформування системи вищої педагогічної освіти в контексті євроінтеграції України з урахуванням сучасних вимог ринку праці та визначено понятійно-термінологічний апарат дослідження; здійснено системний огляд сучасних концепцій визначення важливих життєвих навичок і охарактеризовано ефективність європейського досвіду професійної діяльності педагогів щодо формування таких навичок в учнів початкових класів; розкрито сутність і структуру готовності майбутніх учителів до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів початкової школи, визначено компоненти, критерії, показники та рівні її сформованості; обґрунтовано організаційно-педагогічні умови підготовки майбутніх учителів до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів початкової школи (визначення викладачами і студентами основних концепцій, видів і програм формування життєвих навичок під час стажування в країнах ЄС, участі в міжнародних проєктах і виконання наукових досліджень; імплементація кращих зразків європейського досвіду формування в учнів і студентів життєвих навичок у зміст підготовки майбутніх учителів початкових класів; розвиток у майбутніх учителів початкових класів найбільш важливих життєвих навичок; апробація майбутніми вчителями європейських методик формування життєвих навичок в учнів початкових класів під час педагогічної практики); розроблено структурно-функціональну модель методичної системи підготовки майбутніх учителів до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів початкової школи; визначено компоненти методичної системи підготовки майбутніх учителів початкових класів до формування в учнів життєвих навичок на основі впровадження європейського досвіду (методолого-технологічний, теоретико-змістовий, особистісно-поведінковий, професійно-діяльнісний); здійснено дослідно-експериментальну перевірку ефективності методичної системи підготовки майбутніх учителів до впровадження європейського досвіду формування життєвих навичок в учнів початкової школи. Удосконалено форми та методичні прийоми професійної підготовки майбутніх учителів з урахуванням європейського досвіду (закордонне стажування, участь у міжнародних проєктах, аналіз іноземної наукової літератури, виконання наукових досліджень).

Ключові слова: підготовка вчителів початкових класів, європейський досвід, життєві навички, життєві компетентності, метанавички, молодші школярі, м'які навички, тверді навички, успішна життєдіяльність, цифрові навички.

ABSTRACT

Zhovnych O. V. The System of Pre-Service Teacher Training for Implementing the European Expertise of Developing Life Skills of Graderschoolers. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Education in speciality 13.00.04 – Theories and principles of professional training. – Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University. Kropyvnytskyi, 2024.

Methodological framework for training pre-service teachers for implementing European expertise of developing life skills of grade-schoolers is scientifically substantiated, worked out, and tested by measurement in the dissertation.

Specified is the theoretical background for the reforms of the system of degree-level teacher training with regard to Ukraine's European integration aspirations. The research vocabulary is set out. The author presents a systematic review of present-day comprehension of the key life skills as well as assesses the efficiency of the European teaching effort in developing such skills of grade-schoolers. Revealed is the essence and structure of pre-service teachers' commitment to the implementation of the best European practices in the field of developing life skills of grade-schoolers. Respective components, criteria involved, development indicators, and levels are specified. Arrangements for providing training of pre-service teachers for implementing European expertise of developing life skills of grade-schoolers are substantiated. The above include identifying key concepts, types and schemes of developing life skills by both teachers and students in the course of their study placement in the EU countries, participation in international projects and carrying out scientific research work. It is pointed out that the development of life skills of pre-service teachers is of paramount importance, too. Moreover, the research makes a focus on the peer-reviewed evaluation of the European methodology of developing life skills of grade-schoolers by pre-service teachers by during teaching internship. Worked out is the structural-functional model of pre-service teachers' European instructional technique training for developing life skills of grade-schoolers. Major components of the methodological arrangements of training pre-service teachers for developing life skills based on the implementation of the best European practice are defined. Such components include methodological and technological ones as well as those referred to as theoretical and content-based, personal-behavioural, and profession-related components.

The research-experimental validation of the system of training pre-service teachers for implementing European expertise of developing life skills of grade-schoolers is carried out. The respective data (in percentage terms) makes it possible to compare the statistics reflecting the willingness of students of both the control and experimental groups to develop life skills of their pupils.

The research findings show that the majority of the control group students (43%) enjoy the reproductive level. As for the experimental group, the majority of students (45,9%) are characterised in terms of the exploration level. At the same time, 11,8% of the experimental group students proved to have reached the creativity level in developing life skills of grade-schoolers by means of utilising the European expertise.

Such divergences between the statistics found in both groups of students as well as their validation by relevant mathematical statistics methods suggest that the methodological framework for training pre-service teachers for implementing European expertise of developing life skills of grade-schoolers is efficient.

Keywords: primary school teacher, European experience, life skills, life competences, meta-skills, younger students, soft skills, hard skills, successful life, digital skills.

Підписано до друку 18.11.2024. Формат 60x84 ¹/₁₆. Зам. № 676.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. др. арк. 1,9. Тираж 100.

*ВІДДРУКОВАНО: ФОП Піскова М.А.
м. Кропивницький, вул. Тараса Карпи, 17–11.*

*СВІДОЦТВО ПРО ДЕРЖАВНУ РЕЄСТРАЦІЮ
№ 2444000000027816 від 18.08.2016.*